

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Kristýna Owczarzyová

Problematika střetu civilizací a dějin v dílech
A. J. Toynbeeho, F. Fukuyamy a S. P. Huntingtona

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací, pod vedením svého vedoucího diplomové práce.

V Olomouci dne 21. 4. 2017

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. za odborné vedení, laskavý přístup a cenné rady.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Pojem civilizace.....	7
2.1	Civilizace v singuláru a plurálu.....	7
2.1.1	Civilizace v singuláru	8
2.1.2	Civilizace v plurálu.....	9
3	Pojetí dějin v díle A. J. Toynbeeho.....	10
3.1	Hledání srozumitelné oblasti historického zkoumání	11
3.1.1	Zkušební případ Velké Británie.....	11
3.1.2	Oblast větší, než národní stát.....	13
3.1.3	Prostorový rozsah oblasti.....	13
3.1.4	Časový rozsah oblasti	16
3.1.5	Nalezení srozumitelné oblasti historického zkoumání	17
3.2	Cesta ke klasifikaci civilizací	18
3.2.1	Plán cesty	18
3.2.2	Realizace plánu.....	20
3.3	Klasifikace zástupců téhož druhu	22
4	Fukuyamovo pojetí konce dějin	25
4.1	Filosofický původ myšlenky	25
4.2	Pád komunismu = konec pesimismu	26
4.3	Nástup demokracie	30
4.4	Kritika teorie modernizace	31
4.5	Jsou dějiny směřované?	31
4.5	O zvrátitelnosti směřovaných dějin	32
4.6	Skutečně vede rozvoj vědy ke kapitalismu a liberální demokracii?	33
4.7	Boj o uznání, jako motiv pro vznik liberální demokracie.....	35
4.8	Otázka mezinárodních vztahů	38

4.9	Konec dějin?	40
5	Střet civilizací a kultur v pojetí S. P. Huntingtona	43
5.1	Globální politika nového světa	44
5.2	Vznik nových paradigmat světové politiky	45
5.3	Civilizace v pojetí S. P. Huntingtona	46
5.4	Dějiny civilizací	47
5.5	Univerzální civilizace	49
5.6	Proměnlivý civilizační řád	51
5.7	Nový světový řád	54
5.7.1	Struktura civilizací	55
5.8	Střet civilizací	58
5.8.1	Západ a zbytek světa	58
5.8.2	Mezicivilizační vztahy	60
5.8.3	Nová spojení	62
5.8.4	Civilizační konflikty	63
5.9	Budoucnost civilizací	65
6	Odlíšnosti a společné znaky v myšlení uvedených autorů	67
7	Využití tématu ve výuce OV a ZSV	69
8	Závěr	70
	Literatura a prameny	72
	Anotace	74

1 Úvod

Cílem mé diplomové práce je seznámit čtenáře s různými pojetími civilizací světoznámých autorů A. J. Toynbeeho, F. Fukuyamy a S. P. Huntingtona, nalézt mezi jejich teoriemi odlišnosti a společné znaky, posoudit jejich aktuálnost a poukázat na možné využití tématu ve výuce Společenských věd.

První kapitola se věnuje obecně pojmu civilizace, především jeho dvojímu pojetí v singuláru a plurálu a jeho blízkým vztahem s pojmem kultura. Druhá kapitola je věnována britskému historikovi A. J. Toynbeemu a sleduje jeho porozumění dějin a vývoje civilizací. A. J. Toynbee nesouhlasil se západním pojmáním dějin, jako dějin národních států, a tak se ve svém díle nazvaném *Studium dějin* vydává na cestu s cílem nalézt novou uspokojivější jednotku historického zkoumání, než je národní stát. Následující kapitola se zabývá teorií F. Fukuyamy, kterou publikoval v díle *Konec dějin a poslední člověk*. Podle jeho teorie je liberální demokracie vrcholnou formou lidské vlády, která porazila své totalitní konkurenty, čímž naše společnost dosáhla vrcholu ideologické revoluce a ocitla se tak na konci dějin. Další kapitola je zaměřena na pojetí civilizací očima S. P. Huntingtona, které sepsal v díle *Střet civilizací*. Teorie tohoto autora je považována za protiklad Fukuyamova konce dějin, jelikož S. P. Huntington nesouhlasí s vítězstvím liberální demokracie, ale přiklání se k Toynbeemu a Spenglerovi, kteří hovoří o úpadku a zániku západní civilizace. S. P. Huntington přichází s novou tezí o budoucím vývoji společnosti v podobě střetu civilizací. Pátá kapitola srovnává jednotlivé teorie. Odhaluje společné znaky a provázanost koncepcí a také jejich odlišnosti. Snaží se také posoudit aktuálnost teorií F. Fukuyamy a S. P. Huntingtona. V poslední části se věnuji praktickému využití těchto teorií ve výuce Společenských věd, a to s přihlédnutím k Rámcovému vzdělávacímu programu pro gymnázia. V závěru práce jsou shrnuty základní myšlenky autorů, nalezené shody a odlišnosti a výčet možných způsobů využití tohoto tématu ve výuce.

Tato teoreticky zaměřená práce by měla seznámit čtenáře s možnými směry budoucího vývoje světové politiky, přičemž rozhodnutí, která teorie je ta správná, ponechám na čtenáři.

*„Naše představy a koncepce jsou pravdivé
jen potud, pokud jde o naši civilizaci.“*

(Franz Boas)

2 Pojem civilizace

Zkoumání civilizací je jedním z klíčových bodů vědního oboru historické sociologie. Samotné zkoumání civilizací bývá též někdy nazýváno jako civilizacionistika či civilizační analýza.

Pojem civilizace je odvozený z latinského *civis* (občan), *civilis* (občanský) a označuje „*hmotné a duchovní projevy lidské společnosti v jejím historickém vývoji*“.¹ Dnes se tento termín užívá v různých významech. Encyklopedický slovník uvádí tyto tři významy: „*a) synonymum pojmu kultura, zejm. pojmu kultura materiální; b) ozn. stupně nebo úrovně spol. vývoje, materiální a duchovní kultury; c) název dlouhodobého období vývoje spol.*“² Sociologický slovník uvádí původní význam slova jako protiklad k barbarství, dále pak uvádí další dva vnitřně variantní významy aktuální pro současnost: „*1. Civilizace jako forma nebo součást kultury: a) obě jsou tautologické, nejsou mezi nimi rozdíly, b) civilizace je součástí kultury, ale tato je kvalitativně pokročilejší, d) civilizace je součástí kultury, ale znamená vyšší stádium kulturního vývoje, je zjemnělou kulturou. 2. Civilizace je od kultury odlišná, týká se vědy a techniky, zatímco kultura se týká náboženství, mýtů, umění atp.*“³ Z těchto výčtu definic pojmu civilizace, je patrné, že pojmy civilizace a kultura jsou si velmi blízké, jejich vzájemný vztah je dán historickou podmíněností a úhlem pohledu, podle toho jsou pak termíny vnímány skoro jako synonyma, nebo jako zcela odlišné pojmy.

2.1 Civilizace v singuláru a plurálu

Jako přínosné se ukazuje uvažování civilizace, se kterým přichází Jóhann Páll Árnanson a Jiří Šubrt, kteří věnují pozornost rozdílným významům pojmu civilizace

¹ BRADNOVÁ, Hana. Encyklopedický slovník. Praha: Odeon, 1993. (str. 170)

² Tamtéž

³ GEIST, Bohumil. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1993. (str. 49)

v singuláru a v plurálu. „*Singulár bývá používán především tehdy, když se uvažuje o univerzálním dějinném procesu vývoje, v němž to, co je označované jako civilizace, vzniká, formuje se, vyvíjí a proměňuje. Plurál slouží nejčastěji k porovnání různých civilizací (ve smyslu společensko-kulturních formací).*“⁴

2.1.1 Civilizace v singuláru

V případě, že uvažujeme o civilizaci v singuláru, musíme rozlišovat další možné přístupy k takto uvažovanému pojmu: 1. Pojem civilizace znamená civilizovaný způsob života (určitý stupeň životní úrovně); 2. Civilizace označuje společenský pokrok, kdy v průběhu dějin dochází k rozvoji lidských schopností; 3. Civilizace je vnímána jako protiklad primitivních společností, kdy podstatným znakem civilizace je existence písma („*Příkladem je Lewis Henry Morgan, označující výrazem civilizace třetí vývojovou epochu lidstva, která vystřídala fázi divoštví a barbarství.*“⁵); 4. Civilizační teorie Norberta Eliase, který přichází s myšlenkou civilizačního procesu. „*Pro tento proces je charakteristické neustálé zatlačování pudů a afektů v lidském chování. Vytvářením specifických standardů studu a trapnosti se kolem nich buduje neviditelná hradba. Posun v kontrole pudů a afektů se uskutečňuje nejprve tlakem zvnějšku, ze strany druhých. Ten však, má-li být trvalý, se musí přeměnit v internalizovaný tlak „sebeprinucení“, které funguje automaticky a nezávisle na situaci.*“⁶ Častou výhradou bývá, že civilizace vnímána v singuláru, především v případě, kdy rozlišujeme společnosti na civilizované a necivilizované, obsahuje hodnotící soud.

Představiteli pojetí civilizace v singuláru jsou kromě Norberta Eliase také manželé Tofflerovi, podle kterých je vývoj civilizace dán technickým pokrokem, kdy první vlnu změny spatřují v zemědělské revoluci, druhou v revoluci průmyslové a dnes jsme údajně svědky třetí vlny – tzv. informační revoluce. Tofflerovi poukazují na to, že každá vlna s sebou přinesla nový způsob života, a tudíž i vlna třetí, která se momentálně snaží odstranit poslední zbytky doznívající průmyslové revoluce, nepřinese zkázu

⁴ ŠUBRT, Jiří a Jóhann Páll ÁRNASON, ed. *Kultury, civilizace, světový systém*. Praha: Karolinum, 2010 (str.7)

⁵ Tamtéž (str. 10)

⁶ ŠUBRT, Jiří. *Civilizační teorie Norberta Eliase*. Praha: Karolinum, 1996. *Acta Universitatis Carolinae* (str.39)

lidstva, ale zase nový způsob života, jak v oblasti ekonomické, politické, tak i v rámci života rodinného.⁷

Jelikož žádná vlna změny nepřichází všude ve stejnou chvíli a netrvá stejně dlouho, dochází k situaci, kdy v jedné části světa teprve vrcholí zemědělská revoluce, zatímco v druhé části světa postupně přichází k moci industrialismus. *„Hlavní konflikt, kterému musíme čelit, není střet mezi islámem a Západem ani mezi „zbytkem světa a Západem“, jak to nedávno formuloval Samuel Huntington. Nejsme ani u „konce dějin“, jak to razí Francis Fukuyama. Nejhlubší ekonomická a strategická změna je nastupující rozdělení světa do tří oddělených, vzájemně odlišných a potenciálně se střetávajících civilizací, které se nedají zmapovat pomocí konvenčních definic.“*⁸ Manželé Tofflerovi spatřují hlavní konflikt ve střetu zájmů první, druhé a třetí civilizace, kdy *„první bude stále ještě symbolizovaná motykou, druhá běžícím pásem a třetí počítačem“*⁹. Přestože Tofflerovi hovoří o soupeření mezi odlišnými civilizacemi, uvažují o civilizaci v singuláru – uvažují o jedné civilizaci, která se progresivně vyvíjí a zmiňované střety mezi civilizacemi, znamenají střety mezi různými vývojovými stupni jedné civilizace.

2.1.2 Civilizace v plurálu

Civilizace v pluralitním slova smyslu je vnímána bez hodnotícího podtextu, jednotlivé civilizace jsou vnímány jako více či méně rovnocenné. Na důležitost pluralitního pojetí pojmu civilizace poukázal významný sociolog Emile Durkheim. I v případě uvažování několika civilizací se přístupy civilizačních analytiků liší. Shodnou se pouze na vnímání civilizace, jako vícerozměrné formace, která má vnitřně spjaté uskupení a nese znaky (jako je kultura, náboženské tradice, světový názor ...), díky kterým se odlišuje od civilizací jiných. Časoprostorové vymezení hranic civilizací je však nejednotné. Mezi představitele pluralitního pojetí civilizace řadíme Oswalda

⁷ TOFFLER, Alvin a Heidi TOFFLER. Nová civilizace: třetí vlna a její důsledky. Praha: Dokořán, 2001. (str. 15 – 18)

⁸ TOFFLER, Alvin a Heidi TOFFLER. Nová civilizace: třetí vlna a její důsledky. Praha: Dokořán, 2001. (str. 23)

⁹ TOFFLER, Alvin a Heidi TOFFLER. Nová civilizace: třetí vlna a její důsledky. Praha: Dokořán, 2001. (str. 26)

Spenglera (který svou koncepci publikoval v díle *Zánik Západu*) nebo například A.J.Toynbeeho (který klasifikoval dvacet jedna civilizací v díle *Studium dějin*).

„Současná civilizacionistika ukazuje, že historicko-srovnávací přístup potřebuje pro své analýzy oba koncepty – civilizaci v singuláru i v plurálu. Civilizační pluralismus je v ní totiž nahlížen jako výsledek variací, jež jsou nedílnou součástí transformativního vzorce, který je vyjádřením civilizace v singuláru.“¹⁰

3 Pojetí dějin v díle A. J. Toynbeeho

Arnold Joseph Toynbee (1889-1975) byl britský historik a filosof dějin. Vystudoval Oxfordskou univerzitu, za 1. a 2. světové války působil v politickém zpravodajství britského ministerstva zahraničí, díky čemuž se následně účastnil versailleské mírové konference i mírových rozhovorů v roce 1946. Působil také jako profesor na londýnské univerzitě a byl čestným členem Britské akademie. Je autorem velkolepého díla *Studium dějin* (*The study of History*). Toto dvanáctisvazkové dílo čítající na 6000 stran, je srovnávací studií velkých civilizací a bylo publikováno v letech 1934–1961. Českého překladu se dostalo pouze Úvodu tohoto díla.

Ke studiu dějin civilizací ho dovedl, jak sám říká, zážitek první světové války. A. J. Toynbee charakterizuje společnost své doby (tedy ve 30. letech 20.století), jako nadvládu industrialismu a suverénního státu, který byl v dobách demokracie podnícen duchem nacionalismu. Duchu nacionalismu A. J. Toynbee definuje jako *„jednání, cítění a přemýšlení o určité části dané společnosti takovým způsobem, jako by se jednalo o celou společnost.“¹¹* Vlivem těchto dvou institucí pak na západě vznikají velmoci, *„z nichž každá o sobě tvrdila, že je samotným vesmírem.“¹²* a národní státy apelující na svou soběstačnost a nezávislost na okolním světě. Toynbeeho nespokojenost s návykem západních historiků pojímat dějiny jako dějiny národních států jeho samotného vedla ke snaze pojmout dějiny v jejich celistvosti a najít novou uspokojivější jednotku historického zkoumání, než je národní stát.

¹⁰ ŠUBRT, Jiří a Jóhann Páll ÁRNASON, ed. *Kultury, civilizace, světový systém*. Praha: Karolinum, 2010. (str. 9)

¹¹ TOYNBEE, Arnold Joseph. *Studium dějin*. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 26)

¹² Tamtéž (str. 26)

3.1 Hledání srozumitelné oblasti historického zkoumání

A. J. Toynbee tvrdí, že „není nejen možné napsat slovenskocentrické či chorvatskocentrické dějiny Západu, ale ani slovenskocentrické dějiny Slovenska či chorvatskocentrické dějiny Chorvatska. ... Slovensko a Chorvatsko tvoří tak nedostatečně uzavřené samostatné historické systémy, že ve stavu izolace přestávají být srozumitelné. Není možné sepsat srozumitelné dějiny Slovenska nebo Chorvatska, protože se jednalo jen o malá zákoutí velkého západního jeviště, v jehož dějinách měla jejich území a národy jen podřadné role. V těchto případech není možné odlišit jejich vnitřní dějiny, které měly občas i vlastní specifické rysy, od vnějších vztahů.“¹³

3.1.1 Zkušební případ Velké Británie

Při hledání uspokojivější jednotky historického zkoumání využívá A. J. Toynbee empirické metody, začíná u národních států a jako zkušební příklad si vybírá Velkou Británii. Velká Británie se zdá být ideálním národním státem v očích historiků té doby a také ideální velmocí, jež by se mohla stát srozumitelnou oblastí historického zkoumání. Vhodným příkladem se zdá být i díky své relativní geografické a politické izolaci, která jí nezabránila v sehrání velmi významné role v dějinách Západu. A. J. Toynbee si je jist, že pokud Velká Británie neobstojí v zkoušce, jejímž cílem je zjistit, zda je Spojené království srozumitelnou oblastí historického zkoumání, neobstojí v ní ani žádný jiný stát Evropy.

A. J. Toynbee se snaží nalézt odpovědi na tyto otázky: „*Jsou tedy anglické dějiny, brány samostatně, srozumitelné? Můžeme abstrahovat vnitřní dějiny Anglie, od jejich vnějších vztahů? A jestliže ano, zjistíme, že mají tyto zbývající vnější vztahy podřadnou důležitost? A podrobíme-li je analýze, dojdeme k závěru, že cizí vlivy na Anglii jsou nepatrné v porovnání s anglickým vlivem na jiné části světa?*“¹⁴ Pro nalezení odpovědí, je nutné si připomenout nejdůležitější etapy dějin Anglie. A. J.

¹³ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 29)

¹⁴ Tamtéž (str. 34)

- Toynbee uvádí tyto:
- a) vznik *industriálního systému v ekonomii*;
 - b) vznik *odpovědné parlamentní vlády*;
 - c) *zámořská expanze*;
 - d) *reformace*;
 - e) *renesance*;
 - f) vznik *feudálního státu*;
 - g) *konverze od náboženství tzv. „heroické doby“ k západnímu křesťanství*¹⁵

Následně jednotlivé etapy podrobuje analýze, zda proběhly izolovaně a soběstačně, pouze díky vnitřním anglickým faktorům – Konverzi k západnímu křesťanství označuje jako „*přimknutí pultuctu izolovaných barbarských společenství k obecnému dobru rodící se Západní společnosti*“¹⁶, vznik feudálního systému připisuje skandinávskému stěhování národů, renesance má svou všeobecně uznávanou kolébku v Itálii a reformaci považuje A. J. Toynbee za všeobecné hnutí severu západní Evropy. A zámořská expanze bez kontextu moderních západních dějin není pochopitelná. Stěžejní se tak jemu samotnému zdají být poslední dvě kapitoly anglických dějin, jelikož právě parlamentní a industriální systém jsou považovány za plody Anglie. Ale ani tyto neobstály, protože: „*Parlamentní systém, který lokálně vznikl v Anglii, byl produktem sil, které se neomezovaly jen na Anglii, ale operovaly současně rovněž ve Francii*“¹⁷ a „*faktorem, jež měl na genezi průmyslové revoluce v Anglii největší vliv, byla celková pozice Anglie v tehdejší světě – pozice geografická s ohledem na Atlantik a pozice politická s ohledem na evropskou mocenskou rovnováhu*“¹⁸ – nebýt těchto okolností, nebyl by vznik industriálního systému v Anglii srozumitelně vysvětlitelný.

Tento analýza anglických dějin dokazuje, že při historickém zkoumání dějin Velké Británie, nelze pominout dějiny vnějšího světa, že dějiny Británie jsou jen zlomkem dějin západního křesťanského světa, a tudíž Velká Británie není srozumitelnou oblastí historického zkoumání – ta musí být větší a rozsáhlejší než národní stát, a to jak prostorově, tak časově.

¹⁵ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 34)

¹⁶ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 34)

¹⁷ Tamtéž (str. 36)

¹⁸ Tamtéž (str. 36)

3.1.2 Oblast větší, než národní stát

Analýzou anglických dějin dospěl A. J. Toynbee k závěru, že dějiny Anglie jsou ve skutečnosti dějinami určité společnosti, jejíž součástí je Velká Británie společně s dalšími národními státy, jež se podílely na dějinách Anglie. A právě tato společnost by tedy měla být onou hledanou srozumitelnou oblastí historického zkoumání. Pro vysvětlení vztahu mezi touto společností, vnímanou jako celek, a národními státy, jež jsou částmi tohoto společenství, cituje A. J. Toynbee lorda Actona: *„Jednající síly nejsou národní, ale vycházejí z hlubších příčin, které působí současně ve všech částech, ale nejsou v těchto svých jednotlivých projevech pochopitelné, dokud nezaujmeme obsáhlejší hledisko a nezačneme se zabývat jejich působením na celou společnost. Ve stejnou dobu jsou postiženy jednotlivé části rozdílnými způsoby totožnou obecnou příčinou, protože každá na síly, které tato příčina uvedla do pohybu, reaguje jinak a každá k nim přispívá něčím jiným.“*¹⁹ Jako příklad uvádí A. J. Toynbee městské státy starověkého Řecka, které ač se potýkaly se stejným problémem – populačním tlakem, reagovaly zcela odlišně. Korint a Chalkis kolonizovali zámoří, Sparta expandovala do sousedních států a zmilitarizovala veřejný život a Athény přišly s ekonomickou a politickou revolucí. Širší úhel pohledu nám umožňuje pochopit, proč se reakce jednotlivých městských států tolik lišily. Pokud bychom zkoumali dějiny Sparty izolovaně, nedokázali bychom vysvětlit, proč k militarizaci veřejnosti došlo, jaké je příčina této odchylky od normy. Jinými slovy – *„Abychom porozuměli částem, musíme nejprve zaměřit pozornost na celek, protože tento celek je oblastí zkoumání, která je srozumitelná sama o sobě.“*²⁰

3.1.3 Prostorový rozsah oblasti

Závěr, že hledanou srozumitelnou oblastí je celek, který se skládá z různých částí, není dostačující. Část celku, jakou je například Velká Británie, dokážeme

¹⁹ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 38)

²⁰ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 41)

prostorově i časově vymezit – dalším úkolem je tedy najít prostorový i časový rozsah celé společnosti a tím ji definovat.

A. J. Toynbee se vrací ke zkoumaným kapitolám dějin Velké Británie a pokouší se nalézt vnější prostorové hranice hledané srozumitelné oblasti – „*Patří snad do této společnosti celé lidstvo? Nebo snad, začneme-li rozšiřovat svůj obzor od Velké Británie, dosáhneme dříve či později nějakého bodu, ve kterém se srozumitelnost dějin, vyjádřena na podkladě těchto kapitol, projeví ve svém maximu? A zjistím snad, že za tímto bodem, pokud se k němu vůbec dostaneme, přestanou ony kapitoly odpovídat faktickému řádu, s kterým se střetáváme – nebo, řečeno jinak, zjistíme, že existují ještě jiné společnosti, současně s naší, jejichž dějiny spadají do zcela odlišných kapitol a nejsou srozumitelné v našich pojmech?*“²¹

A. J. Toynbee tedy znovu analyzuje anglické dějiny – Průmyslová revoluce zasáhla celý svět, tudíž svou pozornost zaměřuje na rovinu politickou, tedy vznik parlamentního systému a zjišťuje, že zákon, jemuž se podřizovali angličtí Stuartovci, působil též na území Francie, kde se mu podřizovali Bourboni. Působnost zákona se postupem času šířila do dalších států západní Evropy a také do kolonií. Propagace působnosti zákona se zastavila na západních ruských a tureckých hranicích, od kterých byly dále na východ uplatňovány zcela jiné politické zákony. Zámořská expanze se týkala pouze západní Evropy, především pobřežních států. Reformace byla záležitostí západního křesťanství. Italská renesance okouzila kromě Anglie, také Francii, Španělsko, Německo i Polsko, avšak Řekové a Turci se přiklonilo spíše ke kultuře islámské. Feudální systém anglického typu byl jevem typickým pro západní společnost a konverze k západnímu křesťanství „*narysovala ostrou dělicí čáru mezi námi, západními křesťany, a členy ostatních náboženských společenství (nejen vyhynulými křesťany Dálného východu, ale i ortodoxními křesťany, monofyzity, nestoriány, muslimy, buddhisty atd.)*“²²

Jednotlivé kapitoly anglických dějin nám umožnily provést příčné řezy společností, jíž je Velká Británie součástí. V rámci těchto řezů musíme rozlišovat tři roviny společenského života, a to rovinu ekonomickou, politickou a kulturní. Současný ekonomický rozsah Velké Británie je celosvětový, poněvadž bychom s těží hledali zemi, se kterou Velká Británie neobchoduje. Rovněž rovina politická má celosvětový

²¹ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 42)

²² Tamtéž (str. 44)

rozměr – „*Spojené království je nyní spojeno se 60 z 66 jiných států světa Pařížským paktem o zřeknutí se války jako nástroje státní politiky, a s 56 z nich ještě dalším a pozitivnějším poutem společenského členství ve formálním sdružení států, Lize národů, ...*“²³ Užší geografický rozsah představuje rovina kulturní, která oblast, do které spadá Velká Británie, vymezuje na katolíky a protestanty západní Evropy, Ameriky a jižních moří.

Provedeme-li tyto řezy v dřívějších dobách, dospějeme k závěru, že prostorový rozsah zkoumané společnosti se postupně zmenšuje a v roce 775 se ekonomické, politické i kulturní hranice téměř překrývají – jsou to hranice území, dříve nazývaného Galie. „*Tyto hranice jsou zvláště přítomností rozeznatelně cizích společností na jejich druhé straně. Iberský poloostrov patřil v té době k panství muslimského arabského chalífátu, severní a severovýchodní Evropa byla v rukou neobrácených barbarů, severozápadní okraje Britských ostrovů byly v rukou křesťanů „Dalekého západu“, kteří nebyli ochotni uznat papežské nároky, a jihovýchodní Itálie se nacházela pod nadvládou Byzantinců.*“²⁴ Takto nalezenou srozumitelnou oblast už stačí jen pojmenovat. Z duchovního hlediska ji můžeme nazývat západním křesťanstvím, z pohledu politického pak „světem Franků“. „*Jelikož slovo „Frankové“ bylo vždy nepřesné a nyní se stalo exotickým, zdá se, že bychom měli dát přednost oživení názvu „západní křesťanství“. Zde se dá ale zase namítnout, že od dob reformace přestala být náboženská loajalita nejen hlavním výrazem jednoty společnosti, ale stala se přímo jedním z hlavních faktorů její vnitřní diferenciaci. Je snad proto přesnější a výstižnější vypustit slovo „křesťanství“ a hovořit jednoduše jen o „Západu“, „Západní společnosti“ nebo „Západním světě“.*“²⁵

Touto metodou bychom nalézt další čtyři dosud existující společnosti, a to – Ortodoxně-křesťanskou společnost, Islámskou společnost, Hindskou společnost a společnost Dalekého východu. Porovnáme-li světovou mapu těchto společností z roku 775 s tou současnou, zjistíme, že jsou téměř totožné – můžeme tedy říci, že „*světová mapa společností tohoto typu zůstala v podstatě beze změny již od první chvíle, co se vynořila naše Západní společnost*“²⁶ Všechny jmenované společnosti existují vedle sebe a nacházejí se tak v různých vztazích. A. J. Toynbee zdůrazňuje, že je důležité

²³ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 45)

²⁴ Tamtéž (str. 46)

²⁵ Tamtéž (str. 48)

²⁶ Tamtéž (str. 49)

rozlišovat vztah dvou více společenství uvnitř jedné společnosti (v takovém vztahu jsou například Írán a Afghánistán) a vztah dvou a více společenství z různých společenství (který představuje například Francie a Írán). A. J. Toynbee zdůrazňuje kvalitativní odlišnost těchto vztahů a apeluje na historiky, aby „*odlišovali provinciální vztahy mezi státy od ekumenických vztahů mezi samotnými společnostmi a věnovali větší část svých sil a bystrosti právě jim.*“²⁷

Díky tomuto geografickému průzkumu, jsme našli srozumitelnou oblast historického zkoumání, která v sobě zahrnuje anglické dějiny a podařilo se nám ji pojmenovat – získala název „Západní společnost“.

3.1.4 Časový rozsah oblasti

Hned na počátku zkoumání časového rozsahu oblasti naráží A. J. Toynbee na problém nedohlédnutelného konce naší společnosti, jelikož je nám odepřena možnost pohlédnout do budoucnosti, a tak „*se musíme nevyhnutelně spokojit se zkoumáním časového rozsahu Západní společnosti pouze ve směru jejího vzniku.*“²⁸ A. J. Toynbee provedl analýzu geografické expanze a při zpětném pohledu na dějiny Západní společnosti naráží na poslední fázi dějin helénských a zjišťuje, že západní dějiny se s dějinami helénskými sice překrývají, přesto jsou značně odlišné. Jinými slovy: „*při procesu zpětného sledování dějin Západní společnosti k jejím zdrojům narážíme na poslední fázi jiné společnosti téhož druhu, jejíž počátky se nacházejí mnohem dále v minulosti.*“²⁹

Tento závěr evokuje myšlenku existence určité spojitosti mezi Helénskou a Západní společností. Tuto spojitost označují západní historikové pojmem „kontinuita dějin“. A.J.Toynbee zaujímá k této koncepci skeptický postoj a tvrdí, že „*koncept kontinuity má význam pouze jako symbolické duchovní pozadí, na kterém můžeme promítat všechny naše postřehy diskontinuity v celé jejich různosti a složitosti.*“³⁰ A. J. Toynbee razí myšlenku striktní diference dvou stupňů kontinuity, a to 1. kontinuity mezi fázemi v dějinách jedné a téže společnosti a 2. kontinuity mezi životy různých

²⁷ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 50)

²⁸ Tamtéž (str. 50)

²⁹ Tamtéž (str. 55)

³⁰ Tamtéž (str. 55)

společností (kde nachází spíše relativní diskontinuitu). Pro vysvětlení rozdílu mezi dvěma stupni kontinuity uvádí analogický příklad ze života člověka: „*Kapitoly dějin jedné a téže společnosti se podobají po sobě jdoucím prožitkům jedné osoby; „příbuzenství“ a „spojení“ mezi dvěma společnostmi se podobá vztahu mezi rodičem a dítětem. Dítě především při početí fyzicky dědí jisté vlastnosti po rodičích. Když krize porodu násilně oddělí matku a dítě, je život dítěte nevědomě utvářen rodičovským prostředím a později, když nabude vědomí, je jeho dětská představivost ovládána emocemi a představami rodičů. Nakonec, když vyroste, vychovává se s rozmyslem samotím, že zkoumá dospělé pocity a myšlenky svých rodičů a napodobuje či odmítá jejich dospělé činy. Výsledný součet těchto rodičovských tlaků na dítě je nepochybně značný. Dítě je nicméně od okamžiku, kdy je počato, v jistém smyslu samostatným individuem, ale se v dospělosti nestane na svých rodičích nezávislé a nepodaří se mu řešit životní problémy ze svých vlastních zdrojů, nestane se novou „dospělou“ osobou, která je způsobilá plodit a vychovávat vlastní děti.“³¹*

A. J. Toynbee tedy připouští existenci kontinuity mezi Západní a Helénskou společností, ale pouze v rovině onoho duchovního pozadí. Ve většině ohledů spatřuje diskontinuitu, a proto tyto dvě společnosti označil jako rozdílné.

3.1.5 Nalezení srozumitelné oblasti historického zkoumání

A. J. Toynbee dochází k závěru, že onou hledanou srozumitelnou oblastí historického zkoumání, je společnost prostorově a časově rozsáhlejší než národní státy, které jsou její neoddělitelnou součástí. Zároveň žádná společnost nezahrnuje celé lidstvo a nerozprostírá se po celé planetě. Tyto společnosti se nachází ve vzájemných vztazích, jejich vzájemná kontinuita je však nepatrná. A. J. Toynbee tak nachází pravý cíl zkoumání dějin, kterým jsou podle něj „*životy společností, a to jak v jejich vnitřních, tak i vnějších aspektech. Vnitřním aspektem je členění života jakékoliv dané společnosti do řady kapitol, které následují po sobě v čase, a do jistého počtu společenství, které žijí bok po boku. Vnější aspektem je vztah jednotlivých společností mezi sebou, kterým musí být zkoumán rovněž ve dvou prostředích, prostorovém a časovém.*“³²

³¹ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 56)

³² TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 58)

3.2 Cesta ke klasifikaci civilizací

Nalezené společnosti, které jsou pro A. J. Toynbeeho srozumitelnými oblastmi historického zkoumání, jsou v jeho díle často označovány jako „zástupci téhož druhu“, přičemž onen druh je předmětem dalšího zkoumání. A. J. Toynbee se na základě srovnávání společností, snaží nalézt detailnější informace o druhu, jehož součástí jsou právě tyto společnosti.

3.2.1 Plán cesty

Abychom ony společnosti mohli srovnávat, musíme jich co nejvíce identifikovat, a to v následujících krocích:

- 1) Jak už bylo řečeno výše, A. J. Toynbee identifikuje pět dosud existujících zástupců druhu – Západní společnost, společnost ortodoxního křesťanství, Islámskou společnost, Hindskou společnost a společnost Dalekého východu
- 2) Dále se snaží A. J. Toynbee nalézt k těmto společnostem společnosti starší, jež by byly spřízněny tak, jako Západní společnost se společností Helénskou
- 3) Prozkoumání pozůstatků vyhynulých společností
- 4) Zpětný dějinný exkurs dějinami vyhynulých společností, abychom zjistili, zda nebyly spřízněny s nějakou ještě o generaci starší společností
- 5) A. J. Toynbee na základě identifikovaných společností analogicky identifikuje další zástupce druhu, dnes už neexistující a nespřízněné s žádnou žijící společností
- 6) Snaha vypátrat dosud neidentifikované společnosti, jež jsou spřízněny se společnostmi identifikovanými v pátém kroku.

Před realizací toho operačního plánu, je nutno zodpovědět následující otázku: *„Jak vypadají projevy „spojení“ a „spříznění“, po kterých pátráme a které, pokud je*

nalezneme, uznáme v druhé, čtvrté a šesté operaci za právoplatné?“³³ Odpověď se snaží A. J. Toynbee nalézt prozkoumáním spřízněného vztahu Západu s Helénskou společností.

Podle A. J. Toynbeeho se spříznění těchto dvou společností projevuje:

- a) existencí univerzálního státu – v tomto případě to byla Římská říše, které předcházelo období nesnází a po jejím zániku následovalo interregnum (jež bylo vyplněno dvěma institucemi, které můžeme považovat za další dva projevy spříznění – církve a Völkerwanderung
- b) existencí univerzální církve – v případě Západu a Helénismu je to církve křesťanská, která sehrála dvojí roli (vis-a-vis) – byla útočištěm křesťanů staré upadající Helénské společnosti a lůnem společnosti nové; církve vstoupila do dějin Západní a Helénské společnosti rozdílnými způsoby – a toto dvojí role univerzální církve je právě jedním z příznaků spříznění dvou společností
- c) Völkerwanderungem neboli stěhováním národů – konkrétně příchod barbarů do Římské říše a s tím související vznik značného množství „následnických států“ na území říše, což bývá označováno za „heroický věk barbarů“

„V porovnání s úlohou církve byla role barbarů bezvýznamná.... Církve byla kuklou, z které se Západní společnost vyklubala. Na druhé straně, barbarské „následnické státy“ římské říše nebyly kuklami místních států, do kterých se Západní společnost po svém vzniku rozčlenila. Téměř všechny byly násilně vyvráceny ještě předtím, než skončilo interregnum po pádu římské říše.“³⁴ Hodnota univerzální církve, univerzálního státu a Völkerwanderungu je dle A. J. Toynbeeho značně odlišná, jelikož „zatímco církve patřila budoucnosti stejně jako minulosti, náležely barbarské státy „následnické státy“, stejně jako říše, zcela a výlučně minulosti.“³⁵ A. J. Toynbee tedy tvrdí, že hodnota „univerzální církve“ je absolutní, její existence je dostačujícím důkazem spříznění dvou společností, zatímco hodnota „univerzálního státu“ a Völkerwanderungu je podmíněná – nejsou stvrzujícím svědectvím spříznění, mohou spříznění potvrdit, nikoliv zaručit.

³³ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 64)

³⁴ Tamtéž (str. 69)

³⁵ Tamtéž (str. 70)

A. J. Toynbee poukaze na ještě jeden příznak spříznění, na který je třeba brát zřetel a to na „*geografické přemístění kolébky neboli původního domova „spřízněné“ společnosti z původního ohniska společnosti, na kterou je „napojena“*“. ³⁶

3.2.2 Realizace plánu

Poté co A. J. Toynbee vytyčil význačné rysy Západní společnosti a našel společnost, se kterou je ta Západní spřízněná – Helénskou – vydává se na „*pečlivou prohlídku pozadí dějin jiných žijících společností téhož druhu, v naději, že tam nalezneme rysy, které se podobají těm, jež tvoří pozadí Západní společnosti a jsou příznaky „příbuzenství“ této Západní společnosti s jinou společností, Helénskou, jež se nachází za obzorem*“. ³⁷

Po prozkoumání Ortodoxně-křesťanské společnosti, nachází A. J. Toynbee stejný univerzální stát, shodnou univerzální církev a Völkerwanderung Teutonů, Euroasijců, Berberů, Arabů a Slovanů, z čehož plyne, že i spřízněná společnost je totožná, tedy Helénská. Příčinu rozdělení Helénské společnosti na dvě samostatné společnosti spatřuje „*v rozštěpení jejich společné kukly, katolické církve, do dvou soustav: římsko-katolické církve a ortodoxní církve*“. ³⁸

V rámci průzkumu Islámské společnosti nalézají univerzální stát v abbásovském chalífátu v Bagdádu, univerzální církví je pochopitelně islám. Ke stěhování národů došlo při pádu chalífátu a „*bylo dílem tureckých a mongolských nomádů z euroasijských stepí, berberských nomádů ze Sahary a pohoří Atlas a arabských nomádů z Arabského poloostrova, kteří vpadli do Iráku pod vedením karmatů, a při tažení kmene Banu Hilál a spojených kmenů arabských badu zaplavili rovněž severozápadní Afriku, kde se vítězně utkali s podobným hnutím Berberů*“. ³⁹ Dnešní Islámský svět byl původně rozštěpen do dvou oblastí – arabské a íránské. Toto rozštěpení bylo podobně jako u Helénské společnosti zapříčiněno náboženským rozkolem, kdy se muslimové rozdělili na sunnity a šíity. A. J. Toynbee pak nalézají jisté podobnosti íránské oblasti se společností západní a arabské oblasti s ortodoxně-křesťanskou. Závěrem tedy definuje

³⁶ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 73)

³⁷ Tamtéž (str. 73)

³⁸ Tamtéž (str. 76)

³⁹ Tamtéž (str. 77)

dvě nové společnosti – Arabskou a Íránskou společnost. Starší příbuznou společnost těchto dvou spřízněných společností nachází v Syrské společnosti, ke které dospěl zpětným pohledem do dějin, předcházejícím abbásovský chalífát v Bagdádu.

Univerzálním státem Hindské společnosti je říše Guptovců, univerzální církví hinduismus a o Völkerwanderung se zasloužili Hunové z euroasijské stepi. Kolébku Hindské společnosti spatřuje ve společnosti Indické, která se rozprostírala v údolí řek Indu a Gangy, odkud se dál rozšířila do Indie – území dnešní Hindské společnosti, ale také do Indonésie a Indočíny.

I v dějinách Dalekého východu nalézají Toynbee univerzální stát, a to v podobě říše založené Čchin_š'- chuangem i univerzální církev, kterou je odnož buddhismu zvaná mahájána. Stěhování národů zapříčinili nomádi z euroasijské stepi. Za obzorem společnosti Dalekého východu nachází společnost Čínskou, jejíž kolébka se nacházela v povodí Žluté řeky, odkud se rozšířila k jihovýchodnímu pobřeží Číny a dále na severovýchod do Koreje a Japonska.

Poté co A. J. Tyonbee splnil první dva kroky plánované cesty – identifikoval dosud existující zástupce druhu a našel k nim spřízněné starší společnosti – pouští se do kroků číslo tři a čtyři – začíná zkoumat pozůstatky vyhynulých společností, které označuje jako „zkameněliny“ a hledá k nim ještě o generaci starší spřízněné společnosti. Identifikuje tak společnost Minojskou, jako společnost, která předcházela společnosti Helénské a Syrské, jejímž univerzálním státem byla přímořská říše s centrem na ostrově Kréta, odkud ovládala Egejské moře, o Völkerwanderungu vypráví Ilias a Odyssea a univerzální církví byl „*monoteistický kult, ve kterém zaujala ženská forma božství prvořadé místo*“.⁴⁰ Podobně pak v pozadí Indické společnosti nalézají vyhynulou společnost Sumerskou, na kterou kromě společnosti Indické navazovali také společnost Chetitská a Babylónská, u kterých však nelze potvrdit jejich spříznění s původní Sumerskou společností.

V pátém a šestém kroku hledá zástupce druhu, „*kteří již dnes nežijí, nejsou v žádném ohledu „spříznění“ s žijícími zástupci, ani po sobě nezanechali stopy v podobě zkamenělin, ale kteří jsou známi pouze z literárních a archeologických zpráv*“⁴¹ a k nim dosud neidentifikované spřízněné společnosti. Historické bádání ho dovedlo k říši Inků, kterou označil jako společnost Andskou a dále ke společnostíem

⁴⁰ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 102)

⁴¹ Tamtéž (str. 121)

střední Ameriky. Průzkumem středoamerických dějin dochází k nalezení Mayské společnosti, kterou přirovnává k Syrské společnosti. Stejně jako Syrská společnost měla příbuzný vztah k dvěma mladším společnostem – Arabské a Íránské, byla i společnost Mayská spřízněná s dvěma mladšími společnostmi, a to Yucatánskou a Mexickou. „*Yucatánská společnost byla zřejmě podmaněna a vtělena do Mexické společnosti někdy na přelomu 12. a 13. století křesťanské éry, a Středoamerická společnost, kterou našli po svém příchodu do Nového světa Španělé, byla složenou společností, zrozenou tímto činem podobně jako se dosud existující složená Islámská společnost zrodila vtělením Arabské společnosti do Íránské.*“⁴² Posledním identifikovaným zástupcem druhu je společnost Egyptská, které se nenachází v žádném spřízněném vztahu k jiné společnosti. Její kolébkou byla dolní část údolí Nilu a její existenci nám budou už navždy připomínat egyptské pyramidy.

3.3 Klasifikace zástupců téhož druhu

A. J. Tyonbee, díky svému průzkumu, dochází ke klasifikaci devatenácti zástupců druhu, kterou provádí na základě existence či neexistence vztahu dané společnosti k jiné starší společnosti. Prozatímní klasifikace je postavena na dvou kritériích:

1. přítomnost či nepřítomnost univerzální církve – NÁBOŽENSKÁ KLASIFIKACE:

- Společnosti bez jakýchkoliv vztahů: Egyptská, Andská
- Společnosti bez vztahu ke starším společnostem: Čínská, Mínojská, Sumerská, Mayská
- Společnost s určitým spřízněním (nikoliv skrze univerzální církve): Indická, Chetitská, Syrská, Helénské
- Spřízněné společnosti (prostřednictvím kukly církve cizího původu): Západní, Ortodoxně-křesťanská, Dalekého východu
- Spřízněné společnosti (prostřednictvím kukly církve domácího původu): Íránská, Arabská, Hindská

⁴² TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. (str. 124)

- Úzce spřízněné společnosti: Babylónská, Yucatánská, Mexická⁴³

2. vzdálenost přemístění kolébky novější společnosti od kolébky starší společnosti –
GEOGRAFICKÁ KLASIFIKACE:

- Spřízněná starší společnost: Čínská, Mínojská, Sumerská, Mayská, Indická, Syrská, Helénská
- Neshoduje se: společnost Dalekého východu v Koreji a Japonsku, Syrská, Indická a Chetitská, Ortodoxní křesťanství v Rusku
- Částečně se shoduje: Helénská, Mexická, Íránská, Západní
- S největším rozsahem: společnost Dalekého východu (kolébka), Yucatánská, Hindská, Arabská, Ortodoxní křesťanství (kolébka)
- Zcela se shoduje s původním domovem: Babylónská⁴⁴

Spojením náboženského a geografického kritéria získáme dvacet jedna civilizací, uspořádaných podle míry intimity vzájemného vztahu, od méně intimního k intimnějšímu – na prvním stupni tedy budou společnosti, které po sobě nezanechaly žádné stopy vztahu k jiné společnosti a nejvyšší stupeň obsadí společnosti, jejichž vztah k jiné společnosti je natolik intimní, že se nabízí otázka, zda nejsou tyto dvě společnosti prakticky totožné. Konečná klasifikace vypadá následovně:

- Egyptská + Andská
- Čínská + Mínojská + Sumerská + Mayská
- Syrská
- Indická + Chetitská + Helénská
- Západní
- Ortodoxně-křesťanská (v Rusku) + Dalekého východu v Koreji a Japonsku
- Ortodoxně-křesťanská (kolébka) + Dalekého východu (kolébka)
- Íránská
- Arabská + Hindská
- Mexická
- Yucatánská
- Babylónská⁴⁵

⁴³ TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995 (str. 130-131)

⁴⁴ Tamtéž (str. 131-132)

⁴⁵ Tamtéž (str. 132)

A. J. Toynbee tak identifikoval 21 společností téhož druhu, „*kteřé se obvykle nazývají „civilizace“, aby se tak odlišily od „primitivních společností“*“.⁴⁶ Zásadní rozdíl mezi civilizací a primitivní společností spatřuje ve zdrcující početné převaze primitivních společností nad civilizacemi a dále, že primitivní společnosti na rozdíl od civilizací mají krátkou existenci, vyskytují se na malém geografickém území a počet jejich příslušníků je nízký.

Představitelům pojetí civilizace v singuláru argumentuje tím, že jejich sjednocení světa je možné pouze na bázi ekonomické a politické a zcela opomíjejí rovinu kulturní, kterou A. J. Toynbee považuje za základní a tvrdí: „*Zatímco ekonomická a politická mapa světa má nyní silné západní prvky a změnila se k nepoznání, zůstává dnešní kulturní mapa v podstatě tím, čím byla předtím, než naše Západní společnost začala svou kariéru ekonomického a politického podmaňování si zbytku světa.*“⁴⁷ Dále vytýká západním historikům, že ztotožnili sjednocení s jednotou a že dějiny Východu považují za bezvýznamné. „*Pokud se týká tří dalších žijících nezápadních civilizací – Islámské, Hidské a Dalekého východu – odmítli jsme je uznat a jejich členy jsme jako „domorodce“ uvázali ke kolům našeho západního válečného vozu.*“⁴⁸ Koncepti jednotné civilizace tak považuje za chybnou a vysvětlují ji „*vytrvalou přítomností tří jiných chybných koncepcí, na nichž se zakládá: egocentrickou iluzí, heslem „neměnný Východ“ a chybným pojmáním růstu jako pohybu v přímce.*“⁴⁹ Kdy pojem „neměnný Východ“ považuje za vulgární omyl, kterým se západní historikové dopustili generalizace poloviny světa.

A. J. Toynbee si byl vědom toho, že stejně jako on kritizuje západní historiky, bude jednou i on sám čelit kritice ze strany ze svých nástupců, a proto závěr předmluvy *Studia dějin* věnuje vlastní obhajobě a podává vysvětlení k budoucím možným bodům kritiky.

U nás A. J. Toynbeemu věnovali pozornost například Miroslav Sapík, který se pokusil prezentovat A. J. Toynbeeho ve svém díle *Filosofie dějin a civilizace* v díle A. J. Toynbeeho, nebo historik Jaroslav Kudrna, který se k A. J. Toynbeemu vyjádřil v *Československém časopise historickém* v článku s názvem „K historickému zařazení

⁴⁶ TOYNBEE, Arnold Joseph. *Studium dějin*. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995 (str.144)

⁴⁷ Tamtéž (str. 148)

⁴⁸ Tamtéž (str. 152)

⁴⁹ Tamtéž (str. 153)

metodologie a filosofie A. J. Toynbee“ a který Toynbeeho typ historického myšlení označuje jako náboženské pojetí dějin.⁵⁰

4 Fukuyamovo pojetí konce dějin

Francis Fukuyama je americký politolog japonského původu, který se narodil 27.10.1952. Studoval literaturu na univerzitě v Yalu, poté pokračoval ve studiích v Paříži a také na Harvardu, kde vystudoval politiku Blízkého východu a Sovětského svazu. V letech 1981-1982 působil v Bílém domě a na ministerstvu zahraničí. Nyní působí jako profesor mezinárodní politické ekonomie na baltimorské univerzitě Johna Hopkinse. Proslavil se především jako autor díla *Konec dějin a poslední člověk*, které vyvolalo celosvětovou polemiku a vlnu kritiky.

V díle *Konec dějin a poslední člověk* přichází F. Fukuyama s tezí, že vítězství liberální demokracie, která zdiskreditovala monarchie, fašismus i socialismus, je příčinou dnešní situace, kdy se naše společnost nachází na konci dějin. Nikoliv ve smyslu naprostého konce historických událostí (svět bude nadále doprovázen konflikty a zániky kultur), ale ve smyslu dosažení vrcholu souvislého evolučního procesu – dosažení ideálu, který nelze dále vylepšovat v podobě liberální demokracie.

Kniha vychází z článku nesoucího název „Konec dějin?“, který vyšel v roce 1989 v časopise *The National Interest*. Článek reagoval na události z přelomu 80. a 90. let, kdy liberální demokracie porazila své konkurenty. V článku F. Fukuyama vyslovil názor, že „*liberální demokracie tvoří „konečný bod ideologické evoluce lidstva“ a „konečnou formu lidské vlády“ a jako taková představuje „konec dějin“*“.⁵¹

4.1 Filosofický původ myšlenky

Fukuyamovo pojetí dějin ve smyslu evolučního procesu vychází z německého filosofa G. W. F. Hegela, který vnímal společenský vývoj jako proces „*jdoucí od*

⁵⁰ ŠUBRT, Jiří a Jóhann Páll ÁRNASON, ed. *Kultury, civilizace, světový systém*. Praha: Karolinum, 2010. (str. 60)

⁵¹ FUKUYAMA, Francis. *Konec dějin a poslední člověk*. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 11)

*jednoduchých kmenových společností založených na otroctví a samozásobitelském zemědělství přes různé teokracie, monarchie a feudální aristokracie až k moderní liberální demokracii a technologii poháněnému kapitalismu.*⁵² Podle Hegela jsou dějiny konečný proces, jehož cílem je dosáhnout ve světě svobodných společností. F. Fukuyama se odvolává na Hegelovo dialektické pojetí dějin – „*dřívější formy politického a společenského uspořádání obsahují vnitřní „rozpory“, které postupně vycházejí najevo a vedou k jejich pádu a nahrazení něčím vyšším.*“⁵³ Za základního hybatele historického procesu považuje Hegel „boj o uznání“, kdy chce být každý člověk uznán jako lidská bytost, chce, aby druzí ocenili jeho hodnotu. Touha po uznání, kterou Hegel označuje jako boj o prestiž, přivedla lidi k boji na život a na smrt. Díky přirozenému strachu ze smrti, se v tomto boji vždy jeden podrobí tomu druhému a vznikne tak vztah pána a raba.

Stejně jako Hegel i Karel Marx věřil v konec dějin. Na rozdíl od Hegela, však konečnou formu dějin neviděl v liberálním státě, jelikož ten dle jeho mínění není schopen vyřešit třídní boj. Marx spatřoval konec dějin v komunismu, který ukončí třídní boj. Poté co marxistická ideologie selhala, obrací se filosofové i historikové zpět k myšlenkám Hegelovým, které se dnes zdají být pravdivé a kterými se podrobněji budu zabývat později.

4.2 Pád komunismu = konec pesimismu

Podle Hegela budou rozdíly mezi panem a rabem odstraněny demokratickými revolucemi, kdy ustanovení právního řádu uspokojí touhu po uznání a dějiny tak dospějí ke svému konci. „*Je však uznání, jehož se dostává občanům současných liberálních demokracií, „zcela uspokojující“?*“⁵⁴

Optimismus 19. století, který věřil, že liberální demokracie vymaže ze světa všechny druhy tyranie a že technologie ovládnou dávného nepřítele člověka – totiž přírodu, ztroskotal. Jelikož to byly právě technologie, které se staly novým zlem, které umožnilo totální válku. A tak se pohled na historický vývoj událostí mění na

⁵² FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 11)

⁵³ Tamtéž (str. 79)

⁵⁴ Tamtéž (str. 20)

pesimistický. Tento pesimismus pramení z historického vývoje poslední doby, kdy došlo ke dvěma světovým válkám, jejichž součástí byly zvěrstva typu holocaust. „*K holocaustu došlo ve státě s rozvinutým průmyslovým hospodářstvím a obyvatelstvem, jež patřilo k nejkulturnějším a nejvzdělanějším v Evropě. Jestliže k takovým událostem mohlo dojít v Německu, proč by se nemohly odehrát v kterékoli jiné zemi? A pokud ekonomický rozvoj, vzdělání a kultura nepředstavují záruku proti jevům typu nacismu, jaký má historický pokrok smysl?*“⁵⁵ Naděje na svět směřující k liberální demokracii – „*nejslušnějšímu a nejhumánnějšímu politickému uspořádání*“⁵⁶ – je tudíž mizivá.

Zhroucením komunismu na konci 80. let svitla naděje na lepší budoucnost pro do té doby pesimisticky smýšlející lidstvo. Započal proces demokratizace. K demokratizaci nedocházelo jen v postkomunistických zemích, ale také na jihu Evropy v Portugalsku, Španělsku, Turecku; též v Latinské Americe, ve státech jako Peru, Argentina, Uruguay nebo Brazílie – „*zatímco na počátku 70. let byla v Latinské Americe jen hrstka demokratických zemí, na počátku let devadesátých zbývaly na západní polokouli pouze Kuba a Guyana jako jediné dva státy nepřipouštějící dostatečně svobodné volby.*“⁵⁷ Podobně tomu bylo v Asii (Filipíny, Jižní Korea, Barma) a v Jižní Africe. V čem tedy spočívala slabá stránka diktátorských režimů jevících se jako nezničitelné?

Za příčinu pádu diktátorských režimů považuje F. Fukuyama selhání legitimacy – konkrétně legitimacy autority. F. Fukuyama uvádí, že každý diktátor musí disponovat legitimní autoritou, o které jsou přesvědčeni jeho přívrženci a která je *důvodem* jejich loajality vůči diktátorovi. Pro příklad uved'mě Adolfa Hitlera, v jehož autoritu věřili členové nacistické strany, gestapa i wehrmachtu a kteří pak zastrašováním ovládali zbytek populace. „*Režim nepotřebuje kvůli svému přežití ustavit legitimní autoritu u převážné části populace*“⁵⁸, stačí když v legitimitu autority budou věřit elitní skupiny disponující nátlakovou silou – tedy vládoucí strana, police a ozbrojené síly – které zaručí fungování diktátorského režimu.

⁵⁵ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str.28)

⁵⁶ Tamtéž (str. 26)

⁵⁷ Tamtéž (str. 35)

⁵⁸ Tamtéž (str. 36)

„Nejdůležitějším systematickým pokusem vytvořit soudržný, pravicový, nedemokratický a nerovnostářský princip legitimacy byl v tomto století fašismus.“⁵⁹ Fašismus byl založen na myšlence rasové nadřazenosti Němců, která opravňuje k nadvládě nad ostatními státy. Fašismus měl krátké trvání, a tak ho nezastihla krize legitimacy, ale byl svržen silou zbraní. Sliboval světovládu, kterou si chtěl vydobýt válečným konfliktem. Bohužel pro něj, byl tento válečný konflikt sebedestruktivní. Nelze tudíž považovat fašismus za alternativu či dokonce konkurenci liberální demokracie. Po porážce fašismu existují na straně pravice už jen vojenské diktatury, které postrádají věrohodný zdroj legitimacy. V případě krize či selhání politiky dochází ke společenskému převratu, jelikož obyvatelstvo už nedůvěřuje vládě. Demokratické státy jsou založeny na legitimní vládě, která má důvěru obyvatelstva, díky které je možno malá selhání a omyly prominout nebo vyřešit odvoláním ministra.

Proces demokratizace probíhal v zemích jižní Evropy, Latinské Ameriky a Jižní Afriky rozdílně, přesto zde F. Fukuyama nalézá jednu významnou podobnost: „*S výjimkou Somozy v Nikaragui neexistoval jediný případ, že by stará vláda byla donucena k odstoupení násilným povstáním nebo revolucí. Změna byla umožněna dobrovolným rozhodnutím ze strany přinejmenším některých představitelů starého režimu předat moc demokraticky zvolené vládě. Přestože tento ochotný ústup byl vždy vyvolán nějakou krizí, jeho nezbytným předpokladem byla silící víra v demokracii, jako jediný legitimní zdroj autority v moderním světě.*“⁶⁰ Pravicové autoritářské režimy porazila idea demokracie. V čem spočívala slabina levice, zastoupené komunistickými totalitárními režimy, které se jevily jako silné a věčné?

Totalitní stát usiluje o naprostou kontrolu nad občanským životem (kdy zasahuje do nejméně intimnějších lidských vztahů) a o zničení občanské společnosti. Za konečný cíl totalitarismu považuje F. Fukuyama „*nejen připravit sovětského člověka o svobodu, ale přesvědčit ho, aby se jí bál a dal přednost bezpečí a aby uznal oprávněnost svých pout i bez užití nátlakových prostředků*“⁶¹ Totalitní stát se zdál být věčný a nezničitelný – Rusové vždy tíhli k autoritarismu a přijetí sovětské vlády nebylo násilně vynuceno (jako tomu bylo ve východní Evropě), tudíž se dalo předpokládat, že o demokracii nestojí. Navíc totalitarismus překonal veškeré krize typu hladomor, povstání apod., které jej

⁵⁹ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 37)

⁶⁰ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 41)

⁶¹ Tamtéž (str. 43)

provázely pro celých sedmdesát let. Byl rovnocennou konkurencí Spojeným státům americkým. Navíc se komunismus rychle a snadno šířil.

Co bylo tedy příčinou pádu komunistického režimu? Mohla to být sovětská ekonomika, která sice v prvních letech existence Sovětského svazu rapidně rostla, ke konci se však sovětské hospodářství dostává do krize spojené s rostoucími výdaji na obranu státu. Ekonomická krize sama o sobě, ale ještě nebyla příčinou pádu komunismu. *„Ekonomický úpadek byl pouze jedním z mnoha neúspěchů sovětského systému, které měly za následek rostoucí nedůvěru v režim a odhalily slabiny jeho vnitřní struktury.“*⁶² I přes cenzuru tisku a silnou propagandu si sovětští občané uchovali svobodné myšlení a věděli, že jim sovětská vláda lže. Lidské utrpení z dob stalinismu nešlo omluvit ani zapomenout. Nedůvěru vůči systému začali pociťovat také elitní složky, čímž došlo k selhání legitimacy systému. Rozpad sovětské ideologie však nebyl náhlý – režim selhal odstraněním teroru, k čemuž došlo ihned po Stalinově smrti a došlo tím k oslabení centrální moci. Po Stalinově smrti již nelze Sovětský svaz označovat jako totalitární, *„nejde však ani o jinou podobu autoritarismu typu latinskoamerických diktatur. Zřejmě nejvýstižnější označení pro Sovětský svaz a východní Evropu Brežněvovy éry použil Václav Havel, když tyto režimy nazval „post-totalitní“, což naznačuje, že ačkoli již nejde o krvavé policejní státy 30. a 40. let, tyto země dosud stále žijí ve stínu dřívějších totalitárních praktik.“*⁶³

Zhroucením SSSR a komunistických států východní Evropy neznamenal úplné vymýcení komunismu ze světa. Kuba, Čína, Severní Korea a Vietnam zůstali dále pod nadvládou komunistické ideologie, která v těchto zemích vládne dodnes. Avšak dnes už komunismus nepředstavuje ideologickou hrozbu pro liberální demokracii.

Po pádu berlínské zdi jako by chyběl už jen krůček k nastolení liberální demokracie v postkomunistických zemích. Později se však ukázalo, že cesta k demokracii byla mnohdy zdlouhavá a trnitá. V některých postkomunistických zemích se k moci dostaly jiné diktátorské či nacionalistické režimy a tak, je možné že některým národům se podaří přejít k demokracii hned, některým až v příštích generacích.

⁶² FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 47)

⁶³ Tamtéž (str. 50)

4.3 Nástup demokracie

Poté co byl pravicový fašismus zdiskreditován a padla komunistická levice, přichází dle Fukuyamy celosvětová liberální revoluce. Liberální revoluce se netýkala pouze politické sféry, ale též sféry ekonomické.

Pojmy liberalismus a demokracie jsou ve velmi blízkém vztahu, přesto jsou to pojmy rozdílné. „*Politický liberalismus lze definovat prostě jako právní řád, který uznává jistá individuální práva neboli svobody od vládní kontroly.*“⁶⁴ Uznává práva občanská, náboženská a politická. Na druhé straně demokracie je právo každého občana podílet se na politickém životě společnosti, ať už aktivně či pasivně. Na základě těchto definic můžeme vnímat demokracii jako součást liberalismu – jako nejdůležitějšího právo právního řádu, tím se vysvětluje jejich blízký vztah.

I přesto může nastat situace, kdy vznikne stát liberální nikoliv však demokratický (například Velká Británie v 18. století) nebo naopak demokracie bez liberálních prvků (Írán). F. Fukuyama neopomíná ani islám, jehož vítězství nad liberální demokracií v mnoha muslimských zemích nepopírá, přesto nepřipouští, že by mohl být hrozbou pro liberální demokracii.

F. Fukuyama vytvořil tabulku demokratických zemí, která poukazuje na nejednotný proces demokratizace ve světě. Kritériem pro označení země za demokratickou či nedemokratickou je odpověď na otázku, zda země „*poskytuje svým občanům právo zvolit si vládu při pravidelných, tajných, pluralitních volbách, na základě všeobecného a rovného volebního práva dospělých.*“⁶⁵ Z tabulky jasně vyplývá, že v letech 1790 až 1990 počet demokracií pravidelně nestoupal. Nárůst demokracií v meziválečném období, vystřídal značný pokles počtu demokratických států po vypuknutí druhé světové války, kdy počet demokracií klesl téměř o polovinu. Z toho můžeme vyvodit závěr, že vývoj demokracie nebyl zákonitě rostoucí. Přesto se nyní nacházíme v situaci, kdy si nejsme schopni představit budoucnost, ve které by existoval

⁶⁴ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 59)

⁶⁵ Tamtéž (str. 60)

nový, zcela odlišný a lepší systém vlády. Proto je na místě otázka, zda se opravdu nenacházíme na konci dějin?

4.4 Kritika teorie modernizace

Po druhé světové válce přichází sociologové s teorií modernizace, která předkládá univerzální vzorec růstu – vývoje společnosti, která směřuje k společnému cíli, a to k liberální demokracii. Teorii modernizace se však dostalo značné kritiky a byla obviněna z etnocentrismu – z povyšování Západu a šíření názoru, že pouze vývoj západní společnosti je ten správný, který by měli následovat všichni ostatní. Co když ale ostatní země nechtějí přijmout západní hodnoty a liberální demokracii?

Důsledkem kritiky teorie modernizace se ze současného myšlení vytratila myšlenka progresivních dějin a úspěch slavily teorie předpovídající zánik, úpadek či rozklad západní společnosti.

F. Fukuyama se však touto kritikou nenechal zlomit. Výskyt demokracie na místech zcela nečekaných, nestabilita autoritativních vlád a neexistence alternativy liberální demokracie ho stále drží u myšlenky konce dějin, myšlenky všeobecného vývoje směrem k liberální demokracii.

4.5 Jsou dějiny směřované?

V této kapitole se budeme snažit nalézt odpověď na otázku, kterou si položil Francis Fukuyama: „*Vyvíjí se všechny či většina společností jistým jednotným směrem, nebo se jejich dějiny ubírají cyklickou nebo jednoduše náhodnou cestou?*“⁶⁶

Pokud by dějiny byly cyklické, opakovala by se minulost. Je tedy možné, aby se do dnešního moderního světa navrátilo otroctví? Aby se dnešní demokratické státy dostaly pod nadvládu komunistické ideologie? Aby miliony nevinných lidí zahynuly v plynových komorách? Doufejme, že nikoliv.

⁶⁶ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 85)

Jestliže však jsou dějiny směrované, znamená to, že se neopakují a „*pak musí existovat neměnný a jednotný mechanismus anebo soubor historických prapříčin, které diktují vývoj jediným směrem a nějakým způsobem zachovávají paměť dřívějších dob do současnosti.*“⁶⁷ Tímto mechanismem je podle F. Fukuyami poznání – konkrétně vědecké poznání přírody, které „*není cyklické ani náhodné; lidstvo se nenavrací periodicky do téhož stádia nevědomosti.*“⁶⁸ Moderní přírodověda se neustále rozvíjí, stále jde ku předu. Vědci dnešní doby staví na zkušenostech, jež získali jejich předchůdci. Rozvoj moderní vědy sebou přináší nové technologie, industrializaci, racionální organizaci práce a s tím související zvýšení ekonomické produktivity. F. Fukuyama tedy dochází k závěru, že souvislý směr dějin je důsledkem progresivního vývoje moderní přírodovědy a klade si další otázku: „*Je směrovanost dějin zvrátitelná?*“⁶⁹

4.5 O zvrátitelnosti směrovaných dějin

Podle F. Fukuyamy lze směrovanost dějin zvrátit zavržením přírodních věd, tedy odmítnutím moderních technologií, což by zapříčinilo deindustrializaci a vyspělé státy by tak poklesly na úroveň států třetího světa. Pravděpodobnost, že by se dnešní konzumní společnost dobrovolně vzdala technologických vymožeností v podobě internetu, chytrých telefonů, antikoncepce apod. je velice mizivá až nulová. Stejně tak je nereálná možnost ustrnutí vývoje technologií na současné úrovni. Reálnějším způsobem, jak sprovodit ze světa vědeckou metodu, je přinucením. Světová válka s využitím jaderných, chemických a biologických zbraní představuje způsob, jak civilizovaný svět vrátit na úroveň barbarství. Důsledkem takového válečného konfliktu by však byla ekologická katastrofa, která by nenapravitelně poškodila životní prostředí. Ale ani tento extrémní případ by nedokázal vymazat veškeré vzpomínky a odstranit tak vědeckou metodu ze světa. „*I kdyby totiž bylo možné zničit moderní zbraně a vědecké poznatky, jimiž je jejich výroba podmíněna, nepodařilo by se vymazat z paměti metodu, která produkci umožnila. Sjednocení lidské civilizace prostřednictvím moderních*

⁶⁷ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 85-86)

⁶⁸ Tamtéž (str. 86)

⁶⁹ Tamtéž (str. 94)

*sdělovacích a dopravních prostředků způsobilo, že žádná část lidstva již není neobeznámená s vědeckou metodou a jejím potenciálem, třebaže dnes nemusí být schopna vývoje technologie nebo jejího úspěšného použití.*⁷⁰

V dobách před objevením moderní přírodovědy docházelo ke vzniku a zániku civilizací, bez zanechání odkazu pro následující společnosti – v tomto případě je možno uvažovat o cyklických dějinách. Od dob objevení moderní přírodovědy jsme svědky jejího progresu, který nelze zvrátit. A jestliže je vývoj moderní přírodovědy nezvratný, jsou nezvratné i směrované dějiny.

4.6 Skutečně vede rozvoj vědy ke kapitalismu a liberální demokracii?

Vzhledem k tomu, že v minulosti progresivní vývoj moderní přírodovědy vedl k diktatuře, kdy se Sovětský svaz stal průmyslovou velmocí bez uplatnění liberálních a demokratických principů, je tato otázka na místě a onen mechanismus diktující jednotný směr dějin bude poněkud složitější.

F. Fukuyama poukazuje na fakt, že státy s centrálně plánovaným hospodářstvím se daleko hůře vypořádávaly s technologickou inovací, která sebou přináší zvýšení nároků na technické znalosti než státy s ekonomikou tržní. Hlavní důvod spatřuje v tom, že *„vědeckému bádání se nejlépe daří v atmosféře svobodné, v níž lidé mohou volně myslet a komunikovat a ve které jsou navíc za inovace odměňováni.*⁷¹ Centrálně plánované ekonomiky nebyly schopny inovace ve všech směrech – jejich zaměření na letecký a zbrojní průmysl bylo doprovázeno propadem v běžných oborech, jako je konstrukce televizorů atp. Dost vypovídají i dříve zastávané názory, *„že technokraté se stanou „hrobníky komunismu“*⁷²

V době, kdy modernita dneška, je zaostalostí zítřka, je schopnost vyhovět nárokům technického světa klíčová. Jedinou životaschopnou cestou k moderní ekonomice je přijetí pravidel kapitalismu. Ukázkovým příkladem ekonomického

⁷⁰ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 100)

⁷¹ Tamtéž (str. 105)

⁷² Tamtéž (str. 107)

rozvoje v důsledku přijetí kapitalistických pravidel je hospodářský zázrak v poválečné východní Asii. Příčinou odlišného ekonomického rozvoje v zemích Latinské Ameriky je podle F. Fukuyami politika a kultura. O kulturních faktorech zabraňujících demokratizaci, se zmíním níže.

Jako politický cíl lidských dějin uvádí F. Fukuyama liberální demokracii a pro toto své tvrzení předkládá tři argumenty:

1. „*Demokracie jsou nejlépe uzpůsobeny tomu, aby se vypořádaly s rychle rostoucím počtem zájmových skupin při procesu industrializace.*“⁷³
2. Diktatury mají tendenci degenerovat, a to z důvodu zřízení státu na základě charismatické autority, jejímž negativem je nezaručitelná charismatická autorita příštího nástupce.
3. „*Úspěšná industrializace vytváří středostavovské společnosti a ty požadují politickou participaci a rovnost práv.*“⁷⁴ A jediným systémem, který umožňuje participaci a uznává rovnost práv je právě liberální demokracie.

Ani jeden z těchto argumentů však není adekvátním důkazem či vysvětlením existence blízkého vztahu mezi liberální ekonomikou a liberální demokracií. „*Neexistuje žádné ekonomické odůvodnění demokracie.*“⁷⁵ Nelze tudíž tvrdit, že mezi nimi existuje nevyhnutelná souvislost.

A tak docházíme k závěru, že „*na konci dvacátého století se Hitlerův a Stalinův režim jeví spíše jako vedlejší slepé uličky než reálné alternativy uspořádání lidské společnosti.*“⁷⁶ Když k tomu přidáme fakt, že lidé žijící v liberálním demokratickém státě nevykazují nespokojenost se svými životy, můžeme usoudit, že liberální demokracie je nadřazeným systémem a konečným stádiem dějin.

Pokud nelze liberální demokracii odůvodnit ekonomicky, zůstává otázka, čím je tedy nastolení demokracie motivováno?

⁷³ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 122)

⁷⁴ Tamtéž (str. 125)

⁷⁵ Tamtéž (str. 203)

⁷⁶ Tamtéž (str. 135)

4.7 Boj o uznání, jako motiv pro vznik liberální demokracie

Nastolení liberální demokracie není motivováno ekonomickým rozvojem, nýbrž Hegelovým bojem o uznání, bojem na život a na smrt, bojem o prestiž.

F. Fukuyama operuje s pojmem první člověk, který zde byl před vznikem občanské společnosti a historického procesu a který se liší od zvířat svou svobodnou morální volbou a tím, že je schopen jednat proti pudu sebezáchovy. První člověk, riskuje svůj život, aby byl uznán ostatními. To, co člověka vede do boje o uznání, je lidská hrdost neboli sebeúcta. A nejlepším způsobem, jak uspokojit lidskou hrdost je právě vláda lidu, tedy demokracie.

Ani po vytvoření vztahu pána a raba není uspokojena touha po uznání. Rab kvůli strachu ze smrti přichází o svou svobodu, nechává se zotročit a stává se nástrojem k uspokojení pánových potřeb, čímž se jeho lidství stává neúplným. Naproti tomu je pán, kterému se sice dostalo uznání, ale ze strany raba, tudíž někoho, jehož lidství je nedokonalé. Jakou cenu má pro pána takto vynucené uznání? Rab získává zpět své lidství díky práci, buduje si pracovní morálku a stává se hybatelem historického procesu. Zato pán ve svých bitvách o území stagnuje. Rab dále touží po nastolení společnosti založené na volnosti a rovnosti a tuto jeho touhu uspokojilo až křesťanství, ve kterém jsou si před Bohem všichni rovni. Tato křesťanská představa svobodné a rovné společnosti byla zde na zemi zrealizována v podobě Francouzské revoluce. Rovnost všech lidí před zákonem se tedy vyvinula z rovnosti všech věřících v království nebeském. „*Pro Hegela je liberální společnost vzájemnou a rovnou úmluvou mezi občany, že budou jeden druhého uznávat.*“⁷⁷ Výsledkem Francouzské revoluce bylo odstranění rozdílů mezi pány a raby a to tak, že z „*bývalých rabů se stali noví páni – nikoli jiných rabů, ale sebe samých.*“⁷⁸ Liberální demokracie tak vyřešila boj o uznání, tím že vztah panství a rabství nahradila všeobecným a rovným uznáním a tím lidskou touhu po uznání zcela uspokojila.

Dnešním občanům se uznání dostává tím, že jim liberální demokracie zaručuje a chrání práva. „*To znamená, že každé dítě narozené na území Spojených států, Francie nebo mnoha dalších liberálních zemí je od počátku obdařeno jistými právy občanství.*“

⁷⁷ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 199)

⁷⁸ Tamtéž (str. 199)

*Bez ohledu na to, zda je chudé, nebo bohaté, černé, nebo bílé, mu nikdo nemůže ublížit a vyhnout se následnému trestnímu stíhání. Časem toto dítě získává právo vlastnit majetek, které je uznáno státem i spoluobčany. Bude mít právo thymotické volby (tzn. Týkající se hodnoty a ceny) na jakékoli představitelné téma a bude je moci publikovat a prosazovat tak široce, jak to bude možné. A nakonec, po dosažení dospělosti, bude mít dítě právo přímo se podílet na vládě, jež všechna tato práva zaručuje, a přispívat k řešení těch nejzávažnějších otázek veřejné politiky. Lidová samospráva odstraňuje rozdíl mezi pány a raby; každý má právo přinejmenším na podíl na roli pána. Panství se mění ve vyhlášení demokraticky dohodnutých zákonů, tzn. Souboru univerzálních pravidel, podle kterých člověk sebevědomě vládne sám sobě. Uznání se stává vzájemným, když se stát a lidé uznávají navzájem, tedy když stát zaručuje občanům práva a občané souhlasí s tím, že budou dodržovat zákony státu.*⁷⁹

Zdá se tedy, že s výjimkou islámského světa, převažuje v současnosti názor, že nejracionálnější formou vlády je liberální demokracie. Doposud se však nestala univerzální formou státu a dodnes nejsou všechny země (vyjma těch muslimských) demokratické. Příčinu spatřuje F. Fukuyama v neshodě mezi státy a národy, kdy stát usiluje o přijetí demokratických hodnot, které mají nahradit tradiční hodnoty národa. Odpor ze strany národů k této přeměně hodnot se může stát překážkou v procesu demokratizace. Tradiční hodnoty národa spočívají v jeho kultuře. Které konkrétní kulturní faktory tedy brání v nastolení demokracie?

- Úroveň a charakter národního, etnického a rasového vědomí (Nacionalismus je slučitelný s liberalismem, nikoli však ve své extrémní formě. Národní vědomí může vést ke vzniku liberálního státu, ale pouze v případě, že budou zaručena práva všem občanům – i minoritám.)
- Náboženství (Pokud náboženství, jako například křesťanství prošlo procesem zesvětštění a stalo se tak součástí pouze soukromého sféry lidského života, může k demokracii přímo vybízet. V takových státech se na politické scéně objevuje náboženství pouze u vyhraněných témat, jako jsou potraty. V opačném případě, tedy v případě totalitárních náboženství typu islám, které ovládají jak veřejnou, tak soukromou sféru lidského života, nelze zavést liberalismus, který uznává svobodu vyznání.

⁷⁹ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 201)

- Nerovná společenská struktura (Sociální stratifikace často pramení z minulosti. „*Dominantní kulturní tradice do Severní Ameriky dorazila z liberální Anglie a Holandska, nikoli z absolutistického Portugalska a Španělska sedmnáctého století. Naproti tomu Brazílie a Peru zdědily velmi stratifikovanou sociální strukturu, v níž se rozdílné třídy vyznačovaly vzájemným nepřátelstvím a bezohledností.*“⁸⁰ – Což lze považovat za příčinu rozdílu mezi otrokářským Jihem a svobodným Severem)
- Tíhnutí k občanské společnosti (Schopnost vytvořit občanskou společnost bylo velmi složité pro dříve centralizované státy ovládané státní mocí a disponující slabou a deprimovanou občanskou schopností. Příklad: „*Centralistická tradice Francie, kde ani v té nejzapadlejší víšce nebylo možné vybudovat cestu nebo most bez povolení Paříže.*“⁸¹)

Přestože nějaká společnost disponuje příznivými kulturními podmínkami, ani tyto ještě nejsou zárukou nastolení demokracie. Důležité jsou též dle Fukuyamy faktory politické v podobě schopného vedení, dobře zavedeného systému politických stran apod. „*Stabilní demokracie nemůže vzniknout bez přičinění moudrých a schopných státníků, kteří ovládají umění politiky a jsou schopni přeměnit nevyslovená přání obyvatel v trvalé politické instituce.*“⁸² Příčinou kolapsu demokracie se tak povětšinou stává špatné rozhodnutí politiků. Na druhou stranu i země, které nesplňují předpoklady pro zavedení demokracie dosáhly stabilní demokracie. Francis Fukuyama dále označuje za zcela mylnou myšlenku o potřebné demokratické tradici. Pokud by totiž předpokladem demokratizace byla demokratická tradice, „*pak by se žádná země na světě demokracií nestala, neboť neexistují národy či kultury (včetně západoevropské), které by nevezly ze silné autoritativní vlády nebo s ní neměly zkušenost.*“⁸³

Co je ale příčinou nejednotné ekonomické úrovně kapitalistických zemí? Dle F. Fukuyamy to jsou odlišné vládní politiky, a především rozdíly v pracovní morálce – neboli v přístupu k práci v jednotlivých zemích. Významný rozdíl můžeme dnes sledovat v pracovní morálce Japonců a třeba Řeků, s čímž jistě souvisí i značný rozdíl v HDP těchto zemí. Max Weber přišel s tezí o vlivu

⁸⁰ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002 (str. 214)

⁸¹ Tamtéž (str. 215)

⁸² Tamtéž (str. 217)

⁸³ Tamtéž (str. 218)

náboženství na pracovní morálku, kdy Japonská buddhistická sekta Džodo šinšu nabádá své věřící k pracovitosti, šetrnosti, snižování spotřeby apod. A naopak indický hinduismus, postrádající učení o všeobecné rovnosti, světlí chudobu a znemožňuje sociální mobilitu. Indové tak, jelikož „*mají naději na lepší postavení v příštích životech, nesnaží se změnit svoji současnou situaci.*“⁸⁴ V 70. letech se objevila proroctví o snížení pracovní morálky v důsledku zesvětštění populace, jejímž následkem byla nová motivace k práci, a to hmotné statky.

Kulturní faktory se tedy mohou stát překážkou v běhu světových dějin, jelikož pro mnohé kultury se moderní ekonomika jeví jako nemyslitelná. Může se tudíž stát, že ne všechny země dosáhnou kapitalistické prosperity a liberální demokracie. Z tohoto důvodu F. Fukuyama připouští, že „*se navzdory současné zdánlivé absenci systematických alternativ liberální demokracie mohou v budoucnu objevit nové autoritativní režimy, možná v dosavadních dějinách neznámé. Tyto alternativy, pokud nastanou, budou vytvořena dvěma odlišnými skupinami lidí: těmi, kteří z kulturních důvodů trvale hospodářsky selhávají, ačkoli usilují o nastartování liberální ekonomiky, a těmi, kteří jsou v kapitalistické hře nadměru úspěšní.*“⁸⁵

4.8 Otázka mezinárodních vztahů

I dnes můžeme přemýšlet o tom, jaký dopad bude mít celosvětové nastolení demokracie na mezinárodní politiku? Bude výsledkem konec panství a rabství mezi národy, čímž by se snížila pravděpodobnost válek, nebo jsou dějiny mezinárodních vztahů opravdu neměnné, jak tvrdí teorie realismu a válka je tedy věčná?

Jelikož všechny státy touží po moci, je rozhodujícím faktorem vyrovnanost sil – konkrétně vyrovnanost jejich vojenského potenciálu. Přičemž rozdělení moci je považováno za hlavní determinant války a míru. Dnes známe dva typy rozdělení moci: bipolární a multipolární. Přičemž pro mezinárodní stabilitu se zdá být výhodnější bipolarita, která je uváděna jako důvod, „*proč mír v Evropě vydržel od roku 1945*

⁸⁴ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002 (str. 223)

⁸⁵ Tamtéž (str. 229)

nebývalé půlstoletí.“⁸⁶ Pro mezinárodní politiku je též důležité, aby se vyloučil průnik moralizování do zahraniční politiky, což se dnešním státům často vyčítá.

Realisté tvrdí, že státy bojují o moc. Naopak podle F. Fukuyami bojují o uznání – o uznání legitimacy. V takovém případě není důležité, jakým vojenským potenciálem země disponuje, nýbrž zda disponuje občany, ochotnými vstoupit do boje proti nepříteli. Legitimita státu pak představuje „*slovy Václava Havla, „moc bezmocných“.*“⁸⁷

F. Fukuyama odkazuje na názor Josepha Schumpetera, „*jenž si povšimnul, že demokratické kapitalistické společnosti jsou nenápadně neválečné a antiimperialistické.*“⁸⁸. Jako důvod uvádí zužitkování energie do hospodářství a utváření konkurenčního prostředí, namísto války. Vzhledem k mimořádně přátelským vztahům liberálních demokracií, lze tvrdit, že tyto společnosti mají neválečnický charakter. Jejich mírumilovnost vychází jednak z uctívání společných liberálních a demokratických hodnot, jednak z uvědomování si ceny, kterou by měl ozbrojený konflikt. Demokratické vlády válčí dones. Jejich protivníkem však nejsou jiné demokracie, nýbrž zástupci států nedemokratických.

F. Fukuyama předpovídá rozdělení světa na dvě části: „*posthistorickou a tu, jež dosud vězí v dějinách.*“⁸⁹ Přičemž jako příklad posthistorického světa uvádí demokratickou multipolární Evropu, naproti tomu budoucnost historické světa vidí v pokračujících náboženských, ideologických a národnostních střetech. Oba tyto světy budou podle něj vedle sebe existovat nezávisle. Existují však možné příčiny střetu těchto dvou světů:

- Ropa (Jelikož většina ropných zásob se nachází na území historického světa)
- Přistěhovalectví (V podobě masového přesunu obyvatel chudého a nestabilního historického světa do bohatých a bezpečných zemí světa posthistorického. Kdy se liberální demokracie nedokáží vypořádat s vlnou imigrantů, jelikož odmítnutí přistěhovalců je proti principům liberální demokracie)
- Otázky světového řádu (Historický svět bude nadále hrozbou pro svět posthistorický, který se tuto hrozbu snaží zmírnit zamezením přístupu historického světa k vyspělým technologiím)

⁸⁶ Tamtéž (str. 240)

⁸⁷ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002 (str. 249)

⁸⁸ Tamtéž (str. 250)

⁸⁹ Tamtéž (str. 265)

F. Fukuyama dochází k závěru, že „v *posthistorickém světě nebude mír důsledkem toho, že velké státy sdílejí tyž princip legitimacy. Takový stav existoval již v minulosti, například když všechny evropské země byly monarchiemi. Namísto toho mír vyplyne ze specifické povahy demokratické legitimacy a její schopnosti uspokojit touhu po uznání.*“⁹⁰ A cíl posthistorického světa pak spatřuje v usilování o jeho kolektivní bezpečnost.

4.9 Konec dějin?

Liberální demokracie přemohla své totalitní konkurenty a je tak nepravděpodobné, že by v blízké budoucnosti čelila nějakému vnějšímu nebezpečí. Nabízí se tedy otázka, zda se nebezpečí neskrývá uvnitř systému a zda tedy stejně jako komunismus nepodlehne i liberální demokracie vnitřnímu rozkladu?

Je samozřejmé, že se liberální demokracie denně potýká s řadou problémů, jako je nezaměstnanost, kriminalita, drogy či znečištěné životní prostředí. Příčinou vnitřního rozkladu však musí být cosi hlubšího, a to „*zda je život skutečně uspokojující*“⁹¹? Zda liberální demokracie zcela úplně uspokojuje lidskou touhu po uznání? Kritici liberální demokracie poukazují na skutečnost, že liberální demokracie nemůže dostát svého slibu všeobecného a rovného uznání, a to z důvodu nesmazatelných ekonomických rozdílů produkovaných kapitalismem a dále z důvodů kulturních, náboženských, etnických a přírodních, kdy kritici předkládají rozdílný přístup k etnickým a náboženským menšinám a nerovnoměrné rozdělení přirozených vlastností, vloh, talentu apod. Tyto rozdíly se však demokracie usilovně snaží potlačit regulací trhu, sociálním zabezpečením občanů atd. Výsledkem tohoto potlačování rozdílů, je však dle kritiků vznik společnosti střední třídy. S čímž F. Fukuyama nesouhlasí a argumentuje strukturou společnosti ve tvaru pyramidy, umožňující sociální mobilitu a tvrdí: „*společenská nerovnost není zcela vymýcena, avšak zbývající jsou v jistém smyslu „nezbytné a nevykořenitelné“ kvůli povaze věcí, nikoli z vůle člověka. V rámci těchto omezení společnost dosáhla Marxovy „říše svobody“, protože účinně odstranila přirozenou bídu a dovolila lidem, aby si opatřili, co potřebují, výměnou za minimální (z*

⁹⁰ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002 (str. 268)

⁹¹ Tamtéž (str. 276)

*historického hlediska) množství práce.*⁹² Připouští také kulturní nerovnosti, které nedokáže setřít ani liberální demokracie a obdobně se staví k nerovnostem sociálním, o kterých tvrdí, že zde budou tak dlouho, dokud se povolání budou dělit na prestižní a podřadná. Tato nerovnost je podle něj nevykořenitelná, jelikož každý pokus o zvýhodnění jednoho, omezuje práva druhého. Nelze tedy dosáhnout rovnovážného stavu mezi svobodou a rovností. Fukuyama ale poukazuje na skutečnost upřednostňování rovnosti před svobodou ze strany demokratických občanů. *„Mnoho lidí v dnešní demokratické Americe se ze všech sil snaží o naprosté a úplné odstranění všech pozůstatků nerovnosti, takže podle nich by holčičky za ostríhání měly platit stejně jako chlapečci, skautskými vedoucími by se mohli stát homosexuálové a nebylo by možné postavit budovu bez betonové rampy pro vozičkáře k hlavnímu vchodu.*⁹³ Může tak dojít k situaci, kdy nově zavedená práva snažící se o důsledné zrovnoprávnění společnosti, budou silně omezovat lidská práva ustanovená v Ústavě Spojených států a Prohlášení nezávislosti.

Otázkou zůstává, zda toto všeobecné uznání uspokojuje i ctižádostivější jedince? *„Kdyby byli všichni zcela uspokojeni jenom díky tomu, že mají zaručena práva v demokratické společnosti, a neměli by jiné cíle kromě občanství, neznamenalo by to, že tato práva vlastně za moc nestojí? A pokud by na druhé straně zůstal thymus v podstatě neuspokojený, neodhalily by tím demokratické společnosti svou kritickou slabinu?*⁹⁴ Zdá se, že koncept všeobecného uznání je velice rozporuplný. V boji o uznání usiluje každý člověk o dosažení pocitu sebeúcty, který vychází především z úspěchu, přičemž čím většího úspěchu dosáhneme, tím silnější pocit sebeúcty se dostaví. V opačném případě, kdy jsme neúspěšní, dostavuje se pocit bezcennosti a ztráty důstojnosti. *„V demokracii však ze zásady odmítáme výrok, že určitá osoba (způsob života nebo činnost) je lepší nebo hodnotnější než jiná.*⁹⁵ Dalším problémem je otázka kvality uznání, kdy je pro nás rozhodující „Kdo nás oceňuje“. Větší potěšení nám přináší uznání člověka, kterého si sami vážíme než uznání někoho, kdo naší činnosti vůbec nerozumí. Navíc většina lidí bojujících o uznání, touží po uznání vlastní nadřazenosti – takový člověk se nespokojí s pouhou rovnocenností s ostatními.

⁹² FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002 (str. 278-279)

⁹³ Tamtéž (str. 282)

⁹⁴ Tamtéž (str. 288)

⁹⁵ Tamtéž (str. 289)

První člověk v podobě raba ustoupil z boje o uznání kvůli strachu ze smrti. „*Poslední člověk na konci dějin ví, že vsadit život není k ničemu, neboť vidí dějiny plné nesmyslných válek o to, jestli lidé mají být křesťané, muslimové, protestanti, či katolíci, Němci, anebo Francouzi.*“⁹⁶ Pokud by se lidé shodli na společných cílech, neměli by důvod bojovat, a tak by došlo k ukončení válek a revolucí, tím by se svět dostal na konec dějin. Pokud ale lidé uspokojí své potřeby ekonomickou aktivitou a přestanou jako rab riskovat své životy v krvavých bitvách, nestanou se znovu zvířaty? Začnou-li usilovat pouze o osobní pohodlí, nezačne se jejich život podobat tomu psímu? „*Pokud pes dostane nažrat, může celý den spokojeně spát na sluníčku, protože nepociťuje nespokojenost s tím, čím je. Nedělá mu starost, že jiní psi jsou lepší než on, že stagnuje jeho psí kariéra nebo že kdesi daleko ve světě jsou psi utlačováni.*“⁹⁷

Nabízí se tedy otázka, zda nás uspokojuje dosažení cíle nebo cesta, která k tomuto cíli vede? Hrozí tedy lidstvu, že až dosáhne onoho uspokojení a bude konečně šťastno, ztratí své lidství a navrátí se na úroveň homo sapiens? Nebo se dostane lidstvo do fáze, kdy bude šťastné nikoli však uspokojené samo se sebou a tím se navrátí k válkám a revolucím ovšem s moderními zbraněmi?

Vnitřní rozklad liberální demokracie tak může zapříčinit buďto nadměra megalothymie (touha po uznání nadřazenosti, potřebná pro překonání konkurence v kapitalistické zemi) nebo nespoutaná isothymie (fanatická touha po rovném uznání, narážející na přírodu, jejíž nespravedlivé rozdělení schopností lze těžko zvrátit). Dnešní demokratické společnosti poskytují megalothymii prostor v podobě možnosti podnikání a dalších ekonomických aktivitách, účasti na demokratické politice státu, sportovního zápolení či sdružování do zprostředkujících institucí (různá sdružení, odbory apod.)

„*V liberálních demokraciích není možné uplatnit zejména ctnosti a ambice, které v lidech probouzí válka. Bude docházet k mnoha metaforickým válkám – firemní právníci se specializací na přebírání konkurenčních firem v sobě budou vidět žraloky nebo pistolníky a burzovní makléři se jako v románu Toma Wolfa Ohňostroj marnosti budou považovat za „pány vesmíru“.* Když se však zaboří do kožených sedaček ve svých BMW, uvědomí si, že existují skuteční pistolníci a páni ve světě, kteří by se jen pouсмáli na tím, jak nevznešené vlastnosti stačí v Americe k tomu, aby lidé byli bohatí nebo

⁹⁶ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002 (str. 292)

⁹⁷ Tamtéž (str. 295)

slavní.⁹⁸ Jak dlouho ale budou tyto metaforické války uspokojovat touhu po nadřazenosti? Lidská hrdost nebude uspokojena mírem a prosperitou, kterou jí nabídne konec dějin. Lidé nebudou spokojeni, dokud neprojeví ochotu zemřít. Bez této oběti se lidé začnou soustředit jen na sebe a ideály ztratí smysl. „*Pokud lidé nemohou bojovat o spravedlivou věc, protože to za ně udělaly předchozí generace, začnou bojovat proti ní. Pustí se do boje kvůli boji samotnému. Jinými slovy, budou zápasit z jakési nudy: neumějí si představit život ve světě bez bojů. A jestliže je větší část světa, v němž žijí, charakterizována mírumilovnou a prosperující liberální demokracií, budou bojovat proti míru, prosperitě a demokracii.*“⁹⁹

Přesto se demokracie jeví jako jediná správná alternativa, jejíž síla spočívá v uspokojení většiny. Žádný socioekonomický systém není schopen uspokojit všechny lidi. Menšina, která zůstává neuspokojena, bude vždy možný strůjcem nových dějin.

Pokud opravdu mír a prosperita znudí lidstvo, důsledkem čehož dojde k válečnému konfliktu s využitím zbraní hromadného ničení, výsledek bude tragický. Neopomínejme však sílu moderní přírodovědy, která je řízena rozumem. Největší hrozbu spatřuje F. Fukuyama v nepochopení, co je v sázce. Naše rozumná společnost užívající vědeckou metodu si doufejme uvědomuje, že by musela vsadit vše.

Závěrem F. Fukuyama tvrdí, že „*liberální demokracie v praxi představuje nejlepší možné řešení lidského problému.*“¹⁰⁰ Připouští však, že nelze zaručit, že poté co všechny země dosáhnou liberální demokracie, neshledají ji jako nevyhovující a nevydají se hledat jinou alternativu.

5 Střet civilizací a kultur v pojetí S. P. Huntingtona

Samuel P. Huntington (1927-2008) byl přední americký politolog, který působil jako harvardský profesor a ředitel Harvardského institutu pro strategické plánování. Pracoval také v Bílém domě jako poradce pro bezpečnost a plánování. Jeho publikace se zaměřují především na mezinárodní politiku. Je autorem knihy, která byla přeložena do

⁹⁸ FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002 (str. 310)

⁹⁹ Tamtéž (str. 311)

¹⁰⁰ Tamtéž (str. 317)

všech světových jazyků, a která nese název *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*.

Stejně jako tomu bylo u F. Fukuyamy i Huntingtonovo dílo vychází z původního článku publikovaného v roce 1993 v nejprestižnějším americkém časopise věnujícím se otázkám zahraniční politiky *Foreign Affairs*. A podobně jako *Konec dějin?* i *Střet civilizací?* Vyvolal vlnu ostrých reakcí a dodnes je tématem mnoha diskusí.

Kniha *Střet civilizací* analyzuje světovou politickou situaci po skončení Studené války a přináší sebou teorii o formování globální politiky nikoliv na základě ideologických rozdílů či národních států, ale především na základě rozdílů kulturních. Ty jsou pak stavebním kamenem osmi různých civilizací, jejichž hranice tzv. zlomové linie se mají stát ohniskem konfliktů v podobě mezicivilizačních střetů. Tato kniha není pouhou předzvěstí budoucí historického vývoje, nýbrž jakýmsi návrhem, jak budoucnost utvářet, aby se se těmito střetům civilizací zabránilo a nenaplnilo se tak proroctví této knihy.

5.1 Globální politika nového světa

Bipolární ráz světové politiky nahradil po konci studené války ráz multipolární. V hlavní roli už nejsou rozdíly ekonomické, politické ani ideologické, nýbrž rozdíly kulturní. Hlavními aktéry světové politiky se stává sedm nebo osm civilizací. Vliv Západu ztrácí na intenzitě, zatímco síla nezápadních společností rapidně roste. „*V tomto novém světě je lokální politika politikou etnicity, globální politika politikou civilizací. Soupeření velmocí vystřídal střet civilizací.*“¹⁰¹

Největší hrozbou tohoto nového světa jsou konflikty mezi národy odlišných kultur. Kultura se tak stává rozdělovací silou, z druhé strany též silou sjednocující, kdy bude docházet ke stmelování národů se stejnou civilizační příslušností. K tomuto stmelování bude docházet právě v důsledku mezicivilizačních střetů, kdy se hlavním aktérům těchto střetů bude dostávat podpory ze strany států kulturně spřízněných. A právě toto stmelování národů jedné kultury vůči státům jiné kultury může být příčinou vzniku větších ozbrojených konfliktů. Kulturní spřízněnost se stává politickým i

¹⁰¹ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 15)

ekonomickým stmelovacím prvkem a mezinárodní organizace spojující země kulturně příbuzné se těší většímu úspěchu než organizace přesahující kulturní hranice. Největší hrozbou se jeví interakce Západu s nezápádními společnostmi, které se ne všechny chtějí Západu podobat, ale snaží se ho spíše dohnat, aby mu mohly být rovným soupeřem.

5.2 Vznik nových paradigmat světové politiky

S koncem studené války se objevují různé pohledy na budoucí vývoj světového řádu:

- a) Vznik jednotného harmonického světa bez globálních konfliktů, který směřuje k univerzálnímu přijetí liberální demokracie jako konečné formy politického zřízení. (Jedním z propagátorů této teorie je Francis Fukuyama)
- b) Rozdělení světa na bohaté a chudé země či na Západ a Východ, a to na základě ekonomických či filosofických rozdílů, kdy je Západ, označován též jako „MY“, nadřazen Východu, označovanému jako „ONI“.
- c) Svět rozdělen na 184 států, které se stávají nejdůležitějšími činiteli světového řádu tím, že mezi sebou soupeří o moc a snaží se zajistit si vnější bezpečnost.
- d) Světový řád nahrazen naprostým chaosem. Myšlenka Zbigniewa Brzezinskeho, která předpovídá: *„rozpad autority vlád, rozbití států, zesílení etnických, kemnových a náboženských konfliktů, vznik mezinárodních zločineckých organizací, rostoucí množství uprchlíků dosahující desítek miliónů, šíření jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení, rozmach terorismu, četnost masakrů a etnických čistek.“*¹⁰²

Všechna tyto paradigmaty S. P. Huntington vyvrací, přičemž jako nejbližší realitě považuje poslední dvě teorie. Přichází s vlastním paradigmatem a to civilizačním, které poukazuje na svět, jako celek složený ze sedmi či osmi civilizací a zároveň slučuje předchozí dvě paradigmaty. *„Civilizační přístup například tvrdí, že: - integrační síly ve světě reálně existují a jsou právě výsledkem protichůdných sil kulturního prosazování a civilizačního vědomí;*

- svět je v jistém smyslu rozdělen na dva, ale základní rozdíl je mezi dominantní

¹⁰² HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 24)

*civilizací Západu a všemi ostatními, které však mají jen velmi málo společného. Stručně řečeno svět se dělí na jeden západní a mnoho nezápadních; -
národní státy jsou a budou nejdůležitějšími činiteli světového dění, ale jejich zájmy, spojenectví a konflikty čím dál více určují kulturní a civilizační faktory; - svět je vskutku anarchií, plný kmenových a nacionálních konfliktů, avšak největší nebezpečí pro stabilitu představují konflikty mezi státy nebo skupinami z různých civilizací;“¹⁰³*

S. P. Huntington připouští, že žádné paradigma není věčné, tudíž i to civilizační jednou přestane být platné. Dnes je však užitečným vodítkem pro mezinárodní politiku – poukazuje na fakt, kdy „ze 48 etnických konfliktů, které probíhaly počátkem roku 1993, se téměř polovina odehrávala mezi skupinami z rozdílných civilizací. Kdyby generální tajemník OSN a ministr zahraničí USA na věc pohlíželi z civilizační perspektivy, zaměřily by své úsilí o udržení míru právě na tyto konflikty, neboť ty mají mnohem větší potenciál přerůst ve větší války.“¹⁰⁴

5.3 Civilizace v pojetí S. P. Huntingtona

V pojetí S. P. Huntingtona je civilizace nejširším lidským kulturním seskupením, nejobecnější formou lidské identity, nejširší my, bez přesně vytyčených hranic a bez jasně stanoveného časového vymezení, nejtrvalejším druhem lidské pospolitosti – jsou nepolitické, dlouhověké nikoliv však nesmrtelné.

Civilizace je definována několika klíčovými prvky, přičemž tím nejdůležitějším je podle S. P. Huntingtona náboženství. Výčet Huntingtonových hlavních světových civilizací se tedy téměř shoduje s výčtem největších světových náboženství (jediný buddhismus není spojen s žádnou hlavní civilizací). Celkový počet civilizací se u různých autorů liší, ve výčtu těch hlavních se však většina autorů shoduje. S. P. Huntington definuje sedm hlavních civilizací současnosti:

1. Čínská civilizace:

¹⁰³ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 26)

¹⁰⁴ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 27)

- kterou v původním článku nazval konfuciánskou, nicméně usoudil, že čínská kultura přesahuje konfucianismus i hranice Číny v politickém smyslu slova, je totiž společná pro všechny státy jihovýchodní Asie
- 2. Japonská civilizace:
 - Japonsko nevnímá jako součást Dálného východu, ale jako samostatnou civilizaci
- 3. Hinduistická civilizace:
 - ve které hraje klíčovou roli hinduismus, jenž je něčím víc než náboženstvím
 - jelikož tato kultura sahá i mimo hranice Indie, je název Hinduistická upřednostňován před názvem Indická
- 4. Islámská civilizace:
 - charakterizována islámem, díky jehož rychlému šíření jsou dnes její mnohé subcivilizace, jako například arabská, turecká, perská nebo malajská
- 5. Západní civilizace:
 - tvořena Evropou, Severní Amerikou a Latinskou Amerikou, která má však dle S. P. Huntingtona vlastní identitu a proti jí považuje za samostatnou civilizaci
- 6. Latinskoamerická civilizace:
 - jejíž politický a ekonomický vývoj se značně liší od vývoje ostatních západních zemí, přesto je se západní civilizací velmi úzce spjata
- 7. Africká civilizace:
 - jejíž existenci většina autorů zabývajících se civilizacemi neuznává

5.4 Dějiny civilizací

První střety civilizací můžeme zaznamenat až u civilizací vznikajících ve východním Středomoří, jihozápadní Asii a severní Indii. Střety těchto civilizací byly po většinou obchodního rázu, byly však omezovány velkými vzdálenostmi, které jednotlivé civilizace od sebe oddělovaly a též existencí nedokonalých dopravních prostředků, které nebyly schopny tyto vzdálenosti udolat. Tato omezení byla příčinou staletí trvajících šíření myšlenek a vynálezů z jedné civilizace do druhé. K násilným střetům docházelo v případech, kdy si jedna civilizace snažila podrobit území národa náležícího jiné

civilizaci. Přesto převyšovaly vnitřní spory uvnitř jedné civilizace nad vnějšími spory odlišných civilizací.

Po mnoho staletí zaostávala Západní civilizace daleko za svými konkurenty. Až v průběhu 11. a 13. století, kdy docházelo k šíření křesťanství, se evropská kultura začíná rozvíjet. V 15. století nabývá Západ velkého vlivu a začíná formovat nový světový politický řád. „*Po čtyři sta let se mezicivilizační vztahy omezovaly na podřízování ostatních civilizací pod nadvládu Západu.*“¹⁰⁵ Přičemž kouzlo tohoto jedinečného a rychlého vývoje tkví v západním způsobu uplatňování síly, v jeho schopnosti organizovat násilí. Západ si tedy nepodmanil svět díky svým hodnotám, idejím či náboženství. Na počátku 20. století tak existuje nové mezinárodní uspořádání, ve kterém má Západ dominantní postavení – „*Civilizace se tehdy rovnala západní civilizaci. Mezinárodní právo bylo vlastně západní mezinárodním právem vycházejícím z Grotiovy tradice. Stejně tak mezinárodní uspořádání bylo západní – postavené na vestfálském modelu nezávislých, ale „civilizovaných“, národních států a koloniálních území pod jejich správou.*“¹⁰⁶

Mezinárodní společnosti si Západ držel v podřízeném stavu, a tak byly vyskytující se války většinou vnitřněcivilizačními konflikty, kdy jednotlivé západní země usilovaly o větší moc. Národní konflikty posléze vystřídaly konflikty ideologické, nejdříve mezi fašismem a komunismem a později v době studené války mezi liberálními demokraciemi a komunismem. Po rozpadu SSSR nabývá mezinárodní uspořádání multicivilizačního rázu, který sebou přináší oslabení západní moci a růst vlivu nezápadních společností. Ideologie, jakožto výtvořiny Západu, upadají a „*Konflikty politických ideologií uvnitř jedné civilizace vystřídal střet kultur a náboženství mezi jednotlivými civilizacemi.*“¹⁰⁷ Politická mapa světa z roku 1920 či šedesátých let se výrazně změnila, a to především rapidním zmenšením rozlohy západní civilizace. Výskyt mezicivilizačních konfliktů nabývá na četnosti a intenzitě. Situaci na přelomu 20. a 21. století popsal S. P. Huntington, jako stav, kdy se západní civilizace považuje za univerzální civilizaci celého světa.

¹⁰⁵ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 45)

¹⁰⁶ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001 (str. 46)

¹⁰⁷ Tamtéž (str. 48)

5.5 Univerzální civilizace

Vznik univerzální civilizace by znamenal kulturní sjednocení lidstva. Hedley Bull však zdůrazňuje, že společná kultura existuje pouze na úrovni elit. Skutečnost, že se technologický pokrok a spotřební zboží Západu šíří do celého světa neznamena, že dojde k ovlivnění kulturních základů těch civilizací, do kterých tato populární kultura Západu směřuje. „*Podstatou západní civilizace je Magna charta, a ne Magna Mac. A skutečnost, že si příslušníci nezápadních kultur mohou pochutnávat na Big Macu, ještě neznamena, že by přijímali i Chartu.*“¹⁰⁸ Kupování západního zboží nezapříčiní pozápádnění nezápadních společností, stejně jako nakupování japonských aut nepojaponští země Západu. To už lze větší potenciál Západu podle S. P. Huntingtona spatřovat v jeho nadvládě v oblasti globální komunikace. Přičemž například globální zpravodajství je právě pramene odporu nezápadního světa vůči Západu.

Vznik univerzální civilizace by měl být doprovázen vznikem univerzálního jazyka, neboť jazyk je hned vedle náboženství ústředním prvkem každé kultury. Zdá se, že se tomu tak ve skutečnosti i ději, jelikož se angličtina začíná označovat jako světový jazyk. Avšak vzhledem k obrovskému množství lidí žijících na asijském kontinentě, kdy čínsky hovoří téměř miliarda lidí, je počet anglicky mluvících lidí rozhodně v menšině. S. P. Huntington uvádí, že celých 92 % světové populace neumí anglicky, tudíž lze angličtinu vnímat jako světový jazyk, pouze ve smyslu jazyka širší komunikace – jazyk, kterým se mezi sebou dorozumívají lidé z odlišných koutů světa. Angličtina je tedy způsob, „*jak se vypořádat s jazykovými a kulturními rozdíly, nikoli způsob jak tyto rozdíly eliminovat. Lidé angličtinu používají ke komunikaci s národy jiných kultur právě proto, aby si zachovali kulturu vlastní.*“¹⁰⁹

Stejně tak je velmi nepravděpodobný vznik univerzálního náboženství. Za posledních 80 let se na světě neprojeví žádná tendence jednotného náboženství, ba naopak dochází k prohlubování rozdílů a rivality mezi jednotlivými náboženstvími. V letech 1900-1980 lze zaznamenat rapidní nárůst nevěřících, křesťanů a muslimů. Naopak výrazný pokles zaznamenala čínská lidová náboženství. Navíc S. P. Huntington předpovídá, že počet muslimů, vlivem vysoké míry porodnosti, převýší počet křesťanů.

¹⁰⁸ Tamtéž (str. 54)

¹⁰⁹ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001 (str. 58)

Myšlenka, že univerzální civilizace je důsledkem modernizace, kdy civilizace přejímají vzory vzdělání, práce, politiky, ekonomiky apod. od první modernizované společnosti a tím se tak i ona stává univerzální, je dle S. P. Huntingtona zcela mylná. Proces modernizace pouze odlišil moderní společnosti od tradičních, nezaručuje však vzájemné sblížení moderních civilizací. Moderní společnosti budou mít hodně společného, to však neznamená, že budou nevyhnutelně homogenní. Nelze vycházet z předpokladu, že moderní společnost se rovná západní civilizaci a že západní civilizace se rovná moderní civilizaci. Jelikož ani západní společnost nebyla vždy moderní, nelze modernitu považovat za její charakteristický znak. Západní civilizace je charakterizována daleko staršími znaky, jako je antické dědictví (v podobě řecké filosofie, římského práva či křesťanství), katolicismus a protestantismus (tedy západní křesťanství), evropské jazyky (kdy se západ odlišuje od ostatních civilizací jazykovou pluralitou), oddělení duchovní s světské moci (západní dualismus nemá ve světě obdoby), vláda zákona (jejímž důsledkem je vznik konstitucionalismu a ochrany lidských práv), společenský pluralismus, zastupitelské orgány nebo individualismus (v ostatních zemích převažuje kolektivismus). Právě kombinace těchto znaků dělá západní společnost západní.

Idea univerzální civilizace je výplod západní společnosti, která se touto myšlenkou snaží ospravedlnit svou kulturní nadvládu a zdůraznit nevyhnutelnost napodobení Západu. Ostatní civilizace však tuto ideu nepodporují. „*To, co Západ považuje za univerzální, pokládají ostatní za západní; co Západ oslavuje jako příznivou globální integraci, Nezápad odmítá jako zločinný západní imperialismus. Nakolik Západ vnímá svět jako jednotný, natolik jej ostatní vnímají jako hrozbu.*“¹¹⁰ S. P. Huntington tak dochází k závěru, že ani obchod ani komunikace nejsou schopny zaručit mír a společné cítění, což se shoduje s poznatky sociální psychologie, která „*tvrdí, že lidé se definují na základě toho, co je v daném kontextu odlišuje od druhých.*“¹¹¹ – tedy na základě toho, čím nejsou. „*Dva Evropané, Němec a Francouz, se při vzájemném setkání budou považovat za Němce a Francouze. Pokud se tyto dva setkají s dvěma Araby, Egypťanem a Saúdem, budou se vnímat jako Evropané a na své protějšky pohlížet jako na Araby.*“¹¹²

¹¹⁰ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001 (str. 64)

¹¹¹ Tamtéž (str. 65)

¹¹² Tamtéž (str. 65)

A jak na západní expanzi reagovali nezápadní společnosti, které se Západ snažil pozápadnit a zmodernizovat? Některé společnosti striktně odmítají západní vlivy a jsou vstřícné pouze k minimální modernizaci. Takto se k dobovačnému Západu postavili například Japonci nebo Číňané. S rostoucím vlivem Západu se však jeho odmítání stávalo čím dál více obtížné až nemožné. – čínská a japonská izolace byly ukončeny vlivem západních zbraní. Osud politiky naprostého odmítání Západu má podobu úplného zmizení Západu ze světa, proto se tato politika nedá považovat za správnou volbu. Jinou volbu zvolilo například Turecko, které se rozhodlo opustit svou domorodou kulturu, odmítlo islámskou minulost a přijalo modernizaci i pozápadnění. Tím se však stalo rozpolcenou zemí, kterou zůstává dodnes. Většina nezápadních společností zvolila třetí možnost – pokusila se o modernizaci, ale zachovala si svou kulturu čili odmítla pozápadnění. Častou se pokoušeli muslimské elity o smíření modernity s islámem. Jediný, komu se ale povedlo dosáhnout modernizace bez pozápadnění bylo Japonsko. Každá společnost si zvolila svou vlastní cestu, přičemž lze nalézt jakýsi obecný vzorec reakcí nezápadních společností na tlak Západu: „*Nezápadní společnosti absorbují nejdůležitější prvky západní kultury a činí první pomalé kroky směrem k modernizaci. Se zrychlováním modernizace však klesá míra pozápadnění a dochází k obrození domácí kultury. V dalším vývoji pak modernizace přispívá ke změně mocenské rovnováhy mezi západní civilizací a civilizacemi nezápadními a roste i zaujetí pro domácí kulturu.*“¹¹³ Podle toho vzorce se pak „svět stává modernějším a méně západním.“¹¹⁴

5.6 Proměnlivý civilizační řád

Na konci 80. let, kdy se západní civilizace zbavila svého úhlavního nepřítele, tedy komunismu, dosáhl Západ triumfu a Spojené státy spolu s Velkou Británií, Francií, Německem a Japonskem mají rozhodující hlas v nejdůležitějších politických, bezpečnostních a ekonomických otázkách. Západní společnost získala moc ovlivňovat politickou, vojenskou i ekonomickou situaci v ostatních civilizacích. Na druhou stranu jsme svědky úpadku západní moci, zapříčiněného rostoucí mocí východní Asie, kdy se

¹¹³ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001 (str. 75–76)

¹¹⁴ Tamtéž (str. 75)

Čína a další státy dosahují rapidního hospodářského růstu a zároveň s rostoucí vojenskou silou (kdy v dnešní době mezi vlastníky jaderných zbraní patří kromě západních velmocí též Čína, Pákistán, Indie a Severní Korea) roste i jejich politických vliv. Přestože má dnes západní civilizace jasnou mocenskou převahu, postupně se budou misky vah vyrovnávat a úpadek Západu bude doprovázen růstem ostatních civilizací, přičemž nejpravděpodobnějším konkurentem budoucího Západu bude Čína.

Úpadek Západu má hned několik příčin. V letech 1920–1993 klesla rozloha území ovládaného západní civilizací téměř o polovinu. Snižuje se též početnost západní civilizace, kdy „*podle počtu populace zaujímal Západ roku 1993 čtvrté místo za civilizacemi čínskou, islámskou a hinduistickou.*“¹¹⁵ Západní populace se tak dostává do menšinového postavení, zatímco populace nezápadních společností v důsledku vysoké míry porodnosti neustále roste. Navíc se v nezápadních zemích zvětšuje míra gramotnosti, vzdělanosti a urbanizace. Další příčinou západního úpadku je neustálý pokles podílu Západu na světovém hospodářském produktu, kdy „*podle věrohodných odhadů se zdá, že v roce 2020 budou pět nejrozvinutějších ekonomik mít státy z pěti různých civilizací a mezi deseti prvními budou pouze tři západní země.*“¹¹⁶ Navíc už ani západní vojenský potenciál nepřevyšuje vojenskou moc nezápadních zemí. Zatímco Západ snižuje vojenské výdaje i počty vojáků, východní Asie posiluje své armády.

Dnes jsme tedy svědky oslabení západní moci a vzestupu nových mocenských center. Je téměř nemožné, aby se dnes opakoval situace z roku 1919, kdy se v Paříži sešli tři vlivní západní politici a rozhodli o novém světovém řádu. Pokud by se dnes našla skupinka lidí s takovou mocí, rozhodně by ji netvořili tři západní státníci, nýbrž zástupci sedmi hlavních civilizací – Západní nadvláda prostě skončila.

Rostoucí moc nezápadních národů je důsledkem jejich obratu k domácím tradicím. Kultura totiž vždy úzce souvisí s mocí – „*Po celé období lidských dějin většinou mocenská expanze civilizací probíhala současně s rozkvětem kultury a častou ji využívala k prosazování vlastních hodnot, zvyků a institucí v jiných společnostech.*“¹¹⁷ Přičemž moc a vliv kultury jsou srovnatelné s mocí a vlivem ekonomické a politické síly – atraktivní kultura má tu moc přimět ostatní, aby ji ochotně následovali. Kultura je atraktivní, pokud přináší hmotný zisk a vliv. Předpokladem kulturní moci je tudíž moc

¹¹⁵ Tamtéž (str. 88-89)

¹¹⁶ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu.* V Praze: Rybka Publishers, 2001 (str. 91)

¹¹⁷ Tamtéž (str. 96)

ekonomická a politická, které posilují sebevědomí, víru v nadřazenost vlastní kultury a dělají kulturu atraktivnější. Naopak pokles ekonomické a politické moci vede k hledání nových atraktivnějších kultur. Ukázkovým příkladem je komunismus, který pro svůj prvotní ekonomický úspěch a vojenskou sílu byl atraktivním pro lidi z celého světa. Ve chvíli, kdy došlo ke stagnaci sovětské ekonomiky, v důsledku čehož se nemohlo vojenské moci dostávat ekonomické podpory, se atraktivnost komunismu vytratila. „*S úpadkem západní moci zároveň klesá schopnost Západu vnutit jiným civilizacím západní pojetí lidských práv, liberalismu a demokracie a stejně tak klesá i přitažlivost těchto hodnot pro nezápadní civilizace.*“¹¹⁸ Dochází tedy k znovuoobjevování domácích kultur, ke kulturnímu obrození asijských a muslimských zemí. Vládu západní ideologie vystřídá svět, v němž existuje mnoho rozdílných civilizací, které se vzájemně ovlivňují.

V 1. pol. 20. století vznikly obavy, že v důsledku modernizace dojde k útlumu náboženství. Náboženské obrození, které přišlo ve 2. pol. 20. století, tyto obavy vyvrátilo. Společnosti se navrátili k tradičním náboženstvím a podařilo se jim získat i nové stoupence. Přišla nová vlna zbožnosti, která se výrazně projevila v post-komunistických zemích, kde „*zaplnila vakuum vzniklé zhroucením komunistické ideologie.*“¹¹⁹ Obecnou příčinu celosvětového náboženského obrození spatřuje Huntington v modernizaci, která byla původně považována za příčinu smrti náboženství. Společenské změny, které sebou přinesl proces modernizace, vytvořily u lidí potřebu nové identity a nových morálních předpisů. Lidé hledají odpověď na otázku „Kdo jsem?“ a „Kam patřím?“ – „*Takovou odpověď přesvědčivě poskytuje právě náboženství.*“¹²⁰ V případě, kdy nové společenství a citové potřeby nejsou uspokojeny tradičním domácím náboženstvím, obrací se členové této společnosti k dostupným alternativám. Jako příklad uvádí S. P. Huntington přechod budhistického obyvatelstva Jižní Koree ke křesťanství, konverzi katolíků Latinské Ameriky k protestantismu apod. Huntington z toho vyvozuje, „*že dostane-li se náboženské obrození do konfliktu s procesem obratu k domácí kultuře, má la revanche de Dieu navrch: pokud totiž náboženské potřeby modernizace nedokáže uspokojit víra tradiční, lidé se obracejí k citově uspokojujícím náboženským importům.*“¹²¹

¹¹⁸ Tamtéž (str. 98)

¹¹⁹ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001 (str. 103)

¹²⁰ Tamtéž (str. 104)

¹²¹ Tamtéž (str. 107-108)

Tato náboženská obrození nejsou antimoderní – „*neodmítají urbanizaci, industrializaci, rozvoj, kapitalismus, vědu, technologii ani jejich důsledky pro organizaci společnosti,*“¹²² nýbrž protizápadní – odmítají přijmout západní hodnoty a instituce. Náboženské obrození je tak podle S. P. Huntingtona „*nejvýznamnějším projevem protizápadního postoje nezápadních společností.*“¹²³ Návratem k tradičním domácím kulturám a náboženstvím říkají nezápadní kultury: „*Budeme moderní, ale nebude, čím jste vy.*“¹²⁴ Přičemž nejvýraznější protizápadní postoje vykazuje islámská a čínská kultura, což se projevuje v prohlásování nadřazenosti jejich kultury vůči Západu. Asijská nadřazenost pramení z hospodářského růstu, kdy čínská ekonomika šlape na paty Spojeným státům a příčinu tohoto úspěchu spatřují Číňané v jejich schopnosti udržet hospodářský růst, v upřednostňování kolektivu před jedincem, v konfuciánském hodnotovém systému a ve východoasijském modelu rozvoje, který oproti tomu anglosaskému funkční. Pramenem islámského pocitu nadřazenosti je populační růst, společenská mobilizace, a především samotný Islám, který není jen náboženstvím, nýbrž způsobem života. Islám je součástí veřejné sféry, prostupuje do vzdělávacího systému, práva, společenských organizací apod. Dalším pramenem asertivity muslimského světa vůči Západu je moc pramenící z ropného bohatství, kterému žádná jiná civilizace nemůže konkurovat. „*Stejně jako se dříve za důkaz nadřazenosti západní kultury považovalo západní bohatství, vnímalo se nyní ropné bohatství jako důkaz nadřazenosti islámu.*“¹²⁵ Populační nárůst islámské populace přináší závažné politické důsledky: a) růst mladé populace, kdy právě tato část obyvatelstva bývá aktivní složkou protestů, reforem a revolucí; b) rychlé šíření islámské fundamentalismu; c) migrace muslimského obyvatelstva do jiných nemuslimských zemí, které tak musí čelit vlně přistěhovalců.

5.7 Nový světový řád

Světová politika nabývá nového uspořádání, a to v důsledku přechodu od politických spojenectví ke spojenectvím založeným na základě kulturní a civilizační

¹²² Tamtéž (str. 108)

¹²³ Tamtéž (str. 110)

¹²⁴ Tamtéž (str. 110)

¹²⁵ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001 (str. 130)

příslušnosti a „*hlavním místem konfliktů na světě se stávají hranice mezi civilizacemi.*“¹²⁶ Zatímco je možné zbavit se politické identity prostřednictvím neangažovanosti, u identity kulturní to nelze. „*Otázku „na čí straně jste?“ vystřídala otázka mnohem zásadnější – totiž: „kdo jste“?*“¹²⁷ Dochází k rozpadu spolenectví vzniklých v době studené války a státy nyní navazují nová spolenectví na založená na společném jazyce, náboženství, hodnotách apod. Typickým příkladem je spojení dříve rozdělené Evropy v Evropskou unii, která dává zřetelně najevo nelibost vůči možnosti připojení Turecka, jako muslimské země k EU. Rozpad mezicivilizačních spolenectví však není nevyhnutelný.

Problémem kulturních konfliktů, je fakt, že je nelze řešit kompromisem, nelze o nich diskutovat. „*Hinduisté a muslimové stěží vyřeší spor o to, zda v nějakém městě má stát mešita, nebo chrám tím, že buď postaví obě, nebo žádnou, anebo stavbu, která bude jak mešitou, tak chrámem.*“¹²⁸ Po konci studené války tudíž nenastal bezkonfliktní stav, nýbrž se zde objevily konflikty nové, ke kterým bude docházet mezi rozdílnými civilizacemi.

Současné sdílení jedné kultury podporuje spolupráci mezi státy, které jsou si kulturně příbuzné – důvěřují si, sledují stejné cíle. Tato spolenectví jsou pak daleko úspěšnější než spolupráce států napříč civilizacemi.

Navazování kulturních spolenectví však nelze ztotožňovat s regionálním spolenectvím, které je založeno pouze na geografické blízkosti. Mnoho regionů totiž bývá rozděleno mezicivilizačními konflikty – například na Balkáně dochází ke konfliktu mezi pravoslavnými Srby a muslimskými Albánci. „*Pokud se kultura s geografii nekryje, lze dosáhnout toho, aby se kryly, buď genocidou, nebo násilným vyhnáním.*“¹²⁹

Na přelomu 20. a 21. století tak začínají vznikat nová hospodářská seskupení založená na kulturní sounáležitosti.

5.7.1 Struktura civilizací

¹²⁶ Tamtéž (str. 139)

¹²⁷ Tamtéž (str. 140)

¹²⁸ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001 (str. 145)

¹²⁹ Tamtéž (str. 155)

Podle S. P. Huntingtona je civilizační struktura tvořena:

- Členskými státy, které se s danou civilizací kulturně ztotožňují
- Ústředními státy, kterými bývají nejmocnější státy dané civilizace (v čínské civilizaci je to Čína, v západní civilizaci Spojené státy, Německo, Velká Británie a Francie; civilizace jako africká nebo latinskoamerická ústřední stát postrádají)
- Osamocenými zeměmi, které nejsou kulturně spřízněné s ostatními společnostmi (například Japonsko, Haiti, Etiopie)
- Rozštěpenými zeměmi, ve kterých žijí skupiny lidí z rozdílných civilizací (často se nacházejí na civilizačních zlomech – například Malajsie, Indie, Súdán, Keňa)
- Rozpolcenými zeměmi, které jsou kulturně jednotné, politický režim se však snaží změnit jejich civilizační identitu (Rusko, Turecko, Mexiko)

Největší pozornost věnuje S. P. Huntington právě těmto rozpolceným zemím.

a) Rusko

Stovky let rozpolcená země bilancující nad tím, zda má směřovat na Západ či na Východ. Riziko této rozpolcenosti spočívá v důsledku pozápádnění Ruska, které by zapříčinilo zánik pravoslavné církve. Kořeny ruské kultury jsou v Byzantské a Tatarské říši, nikoliv na Západě. Až Petr Veliký započal v Rusku proces modernizace a snažil se vytvořit z Ruska evropskou velmoc. Bolševická revoluce znamenala přijetí západní ideologie, kterou následně Rusko obrátilo proti Západu. Následná studená válka pak zapříčinila dlouholetý odklon Ruska od Západu. Až pád komunismu přinesl znovu na světlo otázku: *„Má Rusko přijmout západní hodnoty, instituce a zvyky, a pokusit se tak stát částí Západu? Anebo je samostatnou pravoslavnou a euroasijskou civilizací odlišující se od Západu svým jedinečným údělem, jímž je být pojítkem mezi Evropou a Asií?“*¹³⁰

b) Turecko

Na počátku 20. století se objevily snahy oprostit Turecko od osmanské a muslimské minulosti. Byl nastolen republikánský systém, islámské právo bylo nahrazeno švýcarským občanským právem, byl zaveden gregoriánský kalendář, zrušeny náboženské školy – byl zahájen proces modernizace a pozápádnění turecké společnosti.

¹³⁰ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 162)

Turecko členství v NATO a nastolení pluralitního politického systému bylo islámskými zeměmi označeno za svatokrádež. V 80. letech si pak Turecko vytyčilo nový cíl v podobě členství v Evropské unii. Dosáhnout tohoto cíle se mu však dodnes nedaří, především z důvodu nezískání podpory evropských zemí – Evropa nechce do své unie přijmout kulturně odlišnou zemi. Přes snahy o modernizaci a pozápadnění zasáhla Turecko na konci studené války vlna islamizace a zapříčinila změnu charakteru vnitřní i zahraniční turecké politiky. Turecko tak zůstává rozpolcenou zemí, která sama sebe označuje za západní demokracii a evropský stát a současně se považuje též za součást Blízkého východu.

c) Mexiko

Mexiko je zemí nikoliv s evropskými, nýbrž s indiánskými kořeny. Západní nadvládou bylo přinuceno přijmout západní kulturu. Důsledkem byl opoziční postoj Mexika vůči Spojeným státům. V 80. letech přišel pokus o změnu, kdy se z latinskoamerické země měla stát země severoamerická. Spojené státy i Kanada vytvořily s Mexikem organizaci NAFTA a přestože Spojené státy zprvu tuto reformu Mexika podporovali, nakonec se stejně jako Evropa k Turkům obrátili i oni k Mexiku zády. Navíc se tato reforma netěšila ani podpory ze strany mexické veřejnosti.

d) Austrálie

Původní západní země, která na počátku 90. let projevila snahu odtrhnout se od Západu a přimknout k Asii, která je geograficky bližší. Důvody byly čistě ekonomické. Ovšem ani tento pokus o změnu civilizační identity neměl úspěch. Australská veřejnost nebyla ochotna vzdát se svých tradičních hodnot, výměnou za přijetí do asijského regionu a asijské země vnímaly Austrálii jako kulturně odlišný stát, jehož přijetí bylo možné právě pouze na základě přijetí asijské kultury, což se jeví jako nemožné.

Jedinou cestu, jak dosáhnout modernizace v nezápadních společnostech spatřuje S. P. Huntington nikoliv v pozápadnění, ale v cestě, jíž se vydalo Japonsko – „*stavět na vlastních tradicích, institucích a hodnotách.*“¹³¹

¹³¹ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu.* V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 177)

5.8 Střet civilizací

Na místo dvou velmocí, které zde byly v době studené války, tvoří současný světový řád ústřední státy jednotlivých civilizací, kolem kterých se v soustředných kruzích nachází členské země, příbuzné kulturní menšiny a také kulturně odlišné národy. „*V dnešním světě jsou zdrojem řádu uvnitř jednotlivých civilizací ústřední státy, jejich vzájemné vyjednávání pak funguje jako zdroj řádu na rovině mezicivilizační.*“¹³² Pokud některá civilizace takový ústřední stát nemá, jako například civilizace africká nebo islámská, je nastolení řádu značně obtížné.

5.8.1 Západ a zbytek světa

Ve světě, kde globální řád sedm civilizací, budou hlavním problémem mezicivilizační konflikty, a to především mezi Západem a zbytkem světa, přičemž nejostřejší konflikty lze očekávat s čínskou a islámskou civilizací. Hlavní příčiny rozkolu mezi Západem a ostatními civilizacemi jsou podle S. P. Huntington tyto:

- 1) *Snaha Západu prostřednictvím politiky nešíření zbraní hromadného ničení a politiky odzbrojení si udržet vojenskou převahu v oblasti nukleárních, biologických a chemických zbraní a prostředků na jejich odpalování;*
- 2) *Západní prosazování vlastních politických hodnot a institucím přinucováním států jiných civilizací respektovat lidská práva v té podobě, jak byla definována Západem, a přijmout demokracii podle západního scénáře;*
- 3) *Západní ochrana vlastní kulturní, společenské i etnické integrity omezováním počtu přijímaných přistěhovalců nebo uprchlíků*¹³³

Značnou převahu vojenského potenciálu Spojených států se snaží nezápadní země vyvážit získáním zbraní hromadného ničení, jejichž vlastněním by získali dominantní

¹³² Tamtéž (str. 180)

¹³³ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 217)

postavení v regionu a moc zabránit intervenci Spojených států či jiné velmoci. Po válce v Perském zálivu prohlásili indičtí důstojníci: „*Nebojujte se Spojenými státy, dokud nemáte jaderné zbraně.*“¹³⁴ Jaderné zbraně plní v současnosti zastrašující funkci – vzhledem k důsledkům jejich použití, je totiž velmi nepravděpodobný vznik ozbrojeného konfliktu mezi zeměmi, které těmito zbraněmi disponují. Po studené válce tak vzrostly snahy o výrobu zbraní hromadného ničení, a to především u islámských a konfuciánských států. Západ se snaží v rámci ochrany národní bezpečnosti šíření těchto zbraní zakázat, je však nadmíru jasné, že tento zákaz šíření zbraní hromadného ničení možná zpomalí, nikdy ho však nezastaví. Propagaci tohoto zákazu vnímá „zbytek světa“ jako snahu Západu udržet si vojenskou převahu.

Po studené válce se prioritou Západu stalo šíření demokracie. Západ věřil, že výsledkem demokratické revoluce bude převážení západních konceptů lidských práv a západní formy liberální demokracie po celém světě. Demokratická revoluce však narazila na dva úhlavní nepřítelé – islámské a konfuciánské země, jejichž asertivita vůči Západu klade značný odpor vůči pozápádnění. Vlivem rostoucího ekonomického vlivu Číny se západní tlak na dodržování lidských práv v asijských zemích stává neúspěšným. V roce 1994 Richard Nixon prohlásil: „*Současná ekonomická moc Číny, činí lekce Spojených států o lidských právech nerozumnými, během deseti let je učiní irelevantními a během dvaceti z nich udělá cosi směšného.*“¹³⁵ V OSN nikdy neprošly rezoluce o dodržování lidských práv – Komise pro lidská práva není schopna odsoudit násilnosti, které se dějí v mnoha zemích světa, čemž těmto násilnostem projevuje tichý souhlas. Na světové konferenci OSN o lidských právech v roce 1993 byl Západ přehlasován islámsko-asijskou koalicí, což je jasný důkaz oslabení západní moci. Paradox demokracie způsobil upadnutí západního nadšení podporovat proces demokratizace v nezápadních společnostech. Tento paradox spočívá v tom, že v demokratických svobodných volbách probíhajících v nezápadních společnostech ve většině případů vyhrály protizápadně orientované vlády.

Na konci 20. století dochází k nové migrační vlně, v níž se migranti vydávají za ekonomickými příležitostmi a vyšší životní úrovní. Tato vlna zapříčinila v cílových zemích migrantů vysokou míru nezaměstnanosti a situaci, kdy přistěhovalci tvoří v evropských zemích 7-8 % celkové populace. Díky vysoké porodnosti, kterou migranti

¹³⁴ Tamtéž (str. 218)

¹³⁵ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu.* V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 228)

vykazují, hrozí, že se procento přistěhovalců bude neustále zvyšovat. „*Důsledkem toho mají obyvatelé Západu rostoucí obavy, že „dnes do jejich země podnikají invazi nikoli armády a tanky, ale přistěhovalci hovořící cizími jazyky, uctívající jiné bohy, náležející k odlišným kulturám, kteří jim vezmou práci, budou okupovat jejich zemi, žít z jejich systému sociálního zabezpečení a ohrožovat jejich způsob života.*“¹³⁶ Evropa čelí migrantům především z muslimských zemí, čímž ji hrozí kulturní nebezpečí. Dnes v roce 2016 jsme svědky této nemylné předpovědi. Spojené státy pocítovaly hrozbu především z Mexika, což bylo důvodem výstavby gigantického plotu podél mexické hranice, což se ukázalo jako účinné opatření, které počet uprchlíků zadržených na hranicích snížilo o polovinu. Vybírá si však svou daň na životech uprchlíků a čelí odporu ze strany ochránců přírody, jelikož brání v migraci divoké zvěři. Problémem není jen nadměrně vysoký počet přicházejících mexických a muslimských imigrantů, ale též jejich odpor k asimilaci a sklony k terorismu.

Tyto potíže, se kterými se dnes Západ potýká, brání Západu zrealizovat své cíle – demokratizovat, modernizovat a pozápádnit celý svět.

5.8.2 Mezicivilizační vztahy

Vzájemná spojenectví a koalice dvou civilizací budou vznikat jen ve velice výjimečných případech – pouze z důvodu obrany vůči hrozbě ze strany třetí civilizace. Většinou bude vzájemné vztahy chladné až nepřátelské. „*Studený mír, studená válka, obchodní válka, kvaziválka, nesnadný mír, problémové vztahy, intenzivní rivalita, konkurenční koexistence, závody ve zbrojení – všechny tyto výrazy jsou vysoce pravděpodobným popisem vztahů, které budou existovat mezi entitami z různých civilizací.*“¹³⁷ Konflikty mezi civilizacemi pak budou mít dvě úrovně:

- a) Mikroúroveň – tzv. hraniční konflikty, a to většinou mezi muslimy a nemuslimy
- b) Makroúroveň – konflikty mezi ústředními státy odlišných civilizací

Příčemž vznik ozbrojeného konfliktu označil S. P. Huntington za nepravděpodobný. Příčinou těchto konfliktů bude: boj o utváření světového dění, o vojenskou a

¹³⁶ Tamtéž (str. 235)

¹³⁷ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 246)

ekonomickou moc, personální otázky, spory o hodnoty a kulturu a občasné spory o území.

1) Islám a Západ

Nepřátelské vztahy mezi Islámem a Západem nejsou problémem moderní doby. Rivalita mezi islámem a křesťanstvím trvá již čtrnáct století. Připomeňme dobytí Iberského poloostrova Araby, křížové výpravy, reconquistu, kolonialismus atd. „*Polovina všech válek v rozmezí let 1820 a 1929 mezi dvěma státy patřícími k odlišným náboženstvím se odehrála mezi muslimy a křesťany.*“¹³⁸ Příčiny konfliktu pramení jak z odlišností – křesťanství na rozdíl od islámu odděluje světskou a duchovní moc, tak z podobností – islám i křesťanství jsou náboženství monoteistická, univerzalistická a misionářská. Dnes tyto konflikty pramení z migrační krize, islámského obrození, odporu islámu vůči západnímu univerzalizmu, zvýšené interakci mezi stoupenci a výraznému snížení vzájemné tolerance. Je to „*konflikt mezi dvěma rozdílnými pojetími toho, co je správné a co špatné, a tedy kdo má pravdu a kdo se mýlí.*“¹³⁹ Nejde tedy o územní spory, nýbrž o otázky ohledně lidských práv, zbraní hromadného ničení, terorismu, ropných zdrojů a „*západního vměšování se do problémů islámského světa.*“¹⁴⁰ Islámský odpor vůči Západu není zapříčiněn vyznáváním jiného náboženství, ale západní bezbožností, kdy muslimové vnímají západní společnost jako nemorální a zkaženou. Liberální muslimská žena ve své knize Islám a demokracie vyjádřila takto: „*Západní moc je strašlivá. Jenom Západ rozhoduje o tom, zda své satelity použije ke vzdělání Arabů, nebo k jejich bombardování... Bere nám možnosti a do našich životů vtrhává s importovanými výrobky a televizními pořady, které zamořují náš vzduch... Je to moc, která nás drtí, obléhá naše trhy a ovládá naše nejvlastnější zdroje, jednání i možnosti. Takto jsme vnímali situaci my a válka v Perském zálivu jenom naše domněnky proměnila v jistotu.*“¹⁴¹ Tyto protizápadní muslimské postoje se mění v islámskou hrozbu. V roce 1995 přirovnal generální tajemník OSN hrozbu islámského fundamentalismu k hrozbě, kterou pro Západ představoval kdysi komunismus.

2) Západ, Asie a Čína

¹³⁸ Tamtéž (str. 250)

¹³⁹ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 251)

¹⁴⁰ Tamtéž (str. 252)

¹⁴¹ Tamtéž (str. 254)

Rapidní rozmach ekonomiky Východní Asie výrazně zamíchal kartami mezinárodní politiky. S rostoucím hospodářským růstem roste též asijský vojenský potenciál, vliv Číny v regionu a intenzita konfliktů se Západem. Asie jakožto domovina šesti různých civilizací, se stává civilizačním kotlem, jehož mezinárodní vztahy jsou důležitým hybatelem světového řádu. Asie je pluralitní, nestabilní, neexistuje zde žádná mezinárodní organizace typu Evropské unie, nebezpečná sousedství způsobují vnitřní konflikty a růst zbrojního průmyslu. Hlavním vnějším asijským nepřítelem jsou Spojené státy. Napjaté vztahy se Spojenými státy vykazuje Japonsko (obchodní válka) i Čína (studená válka). Přičemž zdrojem konfliktů je společenská a kulturní odlišnost Číny a odlišná ekonomika Japonska pramenící z jedinečnosti japonské sociální struktury. Asijské úspěchy jsou příčinou vyrovnaní mocenské rovnováhy ve světě, se kterou se Spojené státy musí smířit. Síla Číny i Japonska spočívá též v solidaritě ze strany okolních států. Budoucnost vztahů uvnitř Asie je však nejistí. S. P. Huntington nastínil tři modely: a) multipolarita, b) bipolarita (Japonsko x Čína), c) unipolarita (Čína). Přičemž nejpravděpodobnější je podle S. P. Huntingтона poslední model, jelikož „*Čína je na nejlepší cestě stát se dominantní mocností východní Asie.*“¹⁴²

5.8.3 Nová spojenectví

Nastane-li v důsledku vzniku nové velmoci nerovnovážený mocenský stav, ostatní státy reagují zpravidla dvěma způsoby – buď se snaží tuto nerovnováhu vyvážit, ať už sami či spojenectvím s dalším státem, nebo se přikloní na stranu nové mocnosti, uzavřou s ní spojenectví a podřídí se jí, přičemž první způsob je značně častější. Volba příklonu totiž vyžaduje značnou míru důvěry a s tou můžeme snad jen u východoasijských států. Tendence přidávat se na stranu silnějšího můžeme tak sledovat především v Číně.

Se zvyšujícím se hospodářským růstem Číny a demografickým růstem Islámu budou ústředními konflikty světového řádu rozpor mezi Západem a Islámem a nestabilní vztahy mezi Spojenými státy, Čínou a Japonskem (kdy zřejmě dojde k uzavření spojenectví mezi Čínou a Japonskem). Je tedy velice pravděpodobné, že

¹⁴² HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 275)

vznikne protizápadní koalice složená z islámských a čínských společností. Jádrem této koalice jsou státy Írán, Pákistán a Čína, které na počátku 90. let navázaly velmi blízké vztahy. Islám a Čína tedy volí variantu vyvažování rovnováhy.

Naproti tomu ekonomicky a vojensky slabé civilizace jako latinskoamerická a africká, které postrádají ústřední stát a které jsou na Západu závislé, volí možnost druhou – přiklání se k dominantní mocnosti, přiklání se k Západu. Otázka Ruska jakožto ústředního státu pravoslavné civilizace zůstává otevřená, těžko lze totiž odhadnout, zda uzavře spojení se Západem nebo raději s Čínou – s oběma má totiž napjaté vztahy. Stane se z Ruska evropská země nebo člen rusko-čínské protizápadní aliance, která by navíc ještě odrážela islámskou hrozbu ve střední Asii? Indie se jeví jako budoucí spojenec Spojených států, jelikož jejími úhlavními nepříteli jsou Pákistán a Čína, tudíž je vznik aliance s Čínou či Islámem velice nepravděpodobný. Naopak přátelské vztahy udržuje Indie především z Ruskem.

Vzniká tak multicivilizační globální řád, který se vyznačuje komplikovanými vztahy a značnou proměnlivostí. Státy budou spolupracovat na základě hrozící nebezpečí ze strany třetí civilizace a většina států náležících do jedné civilizace bude v uzavírání spojení následovat ústřední stát své civilizace.

5.8.4 Civilizační konflikty

Prvním civilizačním konfliktem byla válka v Afghánistánu probíhající v letech 1979-1989. Byl to střet pravoslavných s muslimy, kterým na pomoc proti komunistům přispěchal Západ. Tato válka skončila porážkou Sovětského svazu, kterou Západ vnímal jako vítězství svobodného světa a Islám jako vítězství Islámu.

Druhý civilizační střet představuje válka v Perském zálivu, která byla původně válkou mezi Kuvajtem a Irákem, do které však zasáhly Spojené státy. Intervence Spojených států, které se postavily proti Iráku, zvrtila tento konflikt v civilizační střet. Tato americká intervence nebyla vnímána pouze jako napadení Iráku, ale jako napadení Islámu Západem, což vedlo k sjednocení muslimských zemí (země jako Turecko, Egypt nebo například Sýrie původně s Husajnovou vládou nesouhlasily a stavěli se na stranu USA), které západní intervenci odsoudily. Když americkou intervenci odsoudily i

ostatní nezápadní státy, začal být americká intervence vnímána jako válka Západu proti Východu. Vítězstvím Západu se „*Perským záliv stal americkým jezerem.*“¹⁴³

V současnosti se jako hrozba jeví konflikty podél zlomových civilizačních linií, které většinou protínají území jednoho státu a jsou tak bojem o území doprovázeným etnickou čístkou – například boje o Kašmír, Kosovo, západní břeh Jordánu atd. Konflikty na civilizačních zlomech jsou často vleklé, nelze je řešit dohodou ani kompromisem, vykazují velké množství obětí a utečenců, téměř vždy jde o konflikt náboženský a často se do tohoto konfliktu postupně zapojují i civilizačně příbuzné státy. „*Všeobecné scvrknutí světa tak umožňuje příbuzným skupinám morálně, diplomaticky, finančně i materiálně podporovat bojující strany a pro příbuzné se stává stále těžší tuto pomoc odepřít. Za účelem této podpory vznikají mezinárodní sítě, podpora posiluje bojující strany, a tak prodlužuje konflikt. Tento „syndrom příbuzné země“ je ústřední charakteristikou válek na zlomových liniích konce dvacátého století*“¹⁴⁴ Nejčastějším místem výskytu těchto válek je krvavá hranice islámu, na které se muslimové střetávají s pravoslavnými Rusy, Řeky a Srby, hinduisty v Kašmíru, křesťany v afrických státech (Súdán, Keňa), s židy v Palestině atd. „*At' se podíváme na kteroukoli hranici islámu, všude vidíme, že muslimové mají značné problémy s mírovým soužitím se svými sousedy.*“¹⁴⁵ Muslimové vykazují sklony k ozbrojeným konfliktům a k násilí, proto je islám často spojován s militarismem. Příčinou těchto válek je především demografický růst (ten například způsobil že v roce 1991 bylo obyvatelstvo Kosova z 90 % muslimské), někdy též změna politického režimu, která vyvolává nacionalismus.

Války na zlomových liniích označuje S. P. Huntington jako války civilizační a hlavním cílem ústředních států jednotlivých civilizací je zabránit porážce v těchto místních válkách, a to z důvodu obavy z rozšíření konfliktu. Války na zlomových liniích se totiž těší podpoře diaspory a spřízněných zemí, proto je riziko vzniku širšího konfliktu velké. Z analýzy bosenské války, která byla střetem tří civilizací, vydedukoval S. P. Huntington tyto obecné závěry:

1. *Primární účastníci válek na zlomových liniích mohou počítat s podporou, možná zásadní, od svých civilizačních příbuzných*

¹⁴³ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 305)

¹⁴⁴ HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 308)

¹⁴⁵ Tamtéž (str. 311)

2. *Tato pomoc může výrazně ovlivnit průběh války*
3. *Vlády a lidé jedné civilizace neplatí krví ani penězi, aby ve válce na zlomové linii pomohli lidem patřícím k jiné civilizaci*¹⁴⁶

Výjimkou byly Spojené státy, které se v této civilizační válce přidaly na stranu bosenských muslimů – přiklonili se na stranu jiné civilizace. Z důvodu hlubokého zakořenění těchto konfliktů, které jsou řešitelné pouze vyhlazením jedné skupiny druhou, dochází S. P. Huntington, že: „*Války na zlomových liniích se vyznačují častými příměřími a přerušeni bojů, ale nikoli smlouvami o všeobecném míru, kdy by byly vyřešeny klíčové politické otázky.*“¹⁴⁷ V průběhu konfliktů tak dochází pouze k jejich přerušeni, aby mohly bojující strany nabrat nové síly a doplnit zásoby. Moc ukončit civilizační válku mají pouze přidružené příbuzné země, které válčící strany podporují. „*Obecně lze říci, že vyjednávání o příměří mají větší šanci, existuje-li relativně paralelní a stejné zapojení sekundárních a terciárních účastníků na obou stranách. Nicméně v některých případech si může zastavení bojů vynutit i jediný ústřední stát, pokud je natolik silný*“¹⁴⁸ V Bosenské válce byli Bosňané pod tlakem USA, na Srby tlačili Rusové a Chorvaty se k příměří snažilo přinutit Německo. Problém však je intenzivní odpor válčících stran vůči kompromisu. „*Primární účastníci sami nedokáží válku na zlomové linii zastavit. Zda budou tyto konflikty ukončeny a zabrání-li se jejich eskalaci, to závisí předně na zájmech a krocích ústředních států hlavních světových civilizací. Civilizační války vyvěrají zesponu, mír se snášá shůry.*“¹⁴⁹

5.9 Budoucnost civilizací

Jaké je tedy podle Huntingtona budoucnost Západu? Dějiny ukazují, že každou společnost, která se považovala za univerzální a předpovídala konec dějin, čekal stejný osud – úpadek. Minulé civilizace, které se nacházely ve stejné fázi jako dnes Západ – tedy na vrcholu, v období míru – čekala dramatická porážka jinou civilizací nebo vnitřní rozpad. Tyto verdikty leč se jeví jako pravděpodobné, nemusí být nevyhnutelné. „*Základním problémem Západu je to, zda zcela nezávisle na všech vnějších nebezpečích*

¹⁴⁶ Tamtéž (str. 352)

¹⁴⁷ Tamtéž (str. 355)

¹⁴⁸ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 358)

¹⁴⁹ Tamtéž (str. 364)

dokáže zastavit a zvrátit proces vnitřního úpadku. Dokáže se Západ obnovit, uspiší jeho konec postupující vnitřní hniloba, anebo se poddá jiným, resp. obojí, ekonomicky a demograficky dynamičtější civilizacím?¹⁵⁰ Přestože se Západ potýká se závažnými ekonomickými i demografickými problémy, hlavní nebezpečí podle Huntingtona spočívá v jeho morálním úpadku, který se projevu následovně:

1. *Nárůst asociální chování, jako je zločinnost, užívání drog a násilí obecně;*
2. *Úpadek rodiny, včetně zvětšujícího se počtu rozvodů, nemanželských dětí, těhotenství mladistvých a neúplných rodin;*
3. *Přinejmenším ve Spojených státech úpadek „sociálního kapitálu“, tj. členství v dobrovolných sdruženích, a úpadek mezilidské důvěry spojené s takovýmto členstvím;*
4. *Stále nižší oddanost vědění a intelektuálním aktivitám, což se ve Spojených státech projevuje klesající úrovní dosaženého vzdělání;¹⁵¹*

Další nebezpečí spočívá v neasimilovaných imigrantech, šířícím se ateismu a trendu multikulturalismu.

Budoucnost Západu tak závisí na tom, jak se vypořádá s těmito vnitřními hrozbami a zda dokáže upustit od svého univerzalizmu, který by totiž mohl vyvolat celosvětový mezicivilizační konflikt, ze kterého by Západ nemusel vyjít jako vítěz. Na místo snahy pozápadnit svět by se měl snažit ochránit a uchovat svou jedinečnost. Západ si musí uvědomit, že jeho intervence „do záležitostí jiné civilizace je v multicivilizačním světě pravděpodobně tím nejnebezpečnějším zdrojem nestability a potenciálního globálního konfliktu.“¹⁵² Touto zásadou zdrženlivost by se měli řídit především Spojené státy, jejichž intervence do cizích záležitostí je poměrně častá. Druhou podmínkou pro udržení světového míru je zásada společného zprostředkování, „tj. že spolu ústřední státy budou navzájem vyjednávat, aby vyřešily nebo zastavily válečné konflikty na civilizačních hranicích mezi státy nebo skupinami ze svých civilizací.“¹⁵³ Pro stabilní světový řád je podle Huntingtona klíčové složení Rady bezpečnosti OSN – „V multicivilizačním světě by bylo ideální, kdyby každá civilizace

¹⁵⁰ Tamtéž (str. 370)

¹⁵¹ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. V Praze: Rybka Publishers, 2001. (str. 371)

¹⁵² Tamtéž (str. 381)

¹⁵³ Tamtéž (str. 387)

měla v Radě bezpečnosti jedno křeslo.¹⁵⁴ V současnosti je stálými členy Rady bezpečnosti OSN pětice států: Čína, Rusko, USA, Francie, Velká Británie – muslimská, hinduistická, japonská, latinskoamerická a africká civilizace mají své zastoupení pouze v nestálých členech volených na dvouleté období. Poslední zásada, kterou Huntington uvádí je zásada spřízněnosti – „V multicivilizačním světě je konstruktivní cestou odmítnout univerzalismus, přijmout rozrůzněnost a hledat společné rysy“.¹⁵⁵

S. P. Huntington dospěl k závěru že: „V rodící se době jsou střety civilizací největší hrozbou pro světový mír, a nejjistější zárukou před globální válkou je proto mezinárodní řád založený na civilizacích.“

6 Odlišnosti a společné znaky v myšlení uvedených autorů

Výše zmínění tři autoři se zásadně liší především v jejich pojetí civilizace a ve vnímání dějin. Zatímco u A. J. Toynbeeho a S. P. Huntingtona nalezneme řadu společných znaků, pojetí F. Fukuyamy je značně odlišné.

A. J. Toynbee a S. P. Huntington jsou představiteli pojetí civilizace v plurálu. A. J. Toynbee klasifikoval 21 společností téhož druhů, z toho pět současných – Západní společnost, Společnost ortodoxního křesťanství, Islámskou společnost, Hindskou společnost a Společnost Blízkého východu. Porovnáme-li je s Huntingtonovým výčtem civilizací, zjistíme, že jsou totožné, jen S. P. Huntington výčet rozšířil o civilizaci africkou, latinskoamerickou a japonskou. Klíčovým prvkem pro klasifikaci společností (civilizací) bylo v obou případech náboženství. Oba autoři vytýkají ostatním opomenutí kulturní roviny a upřednostňování roviny ekonomické a politické. Dalším jejich společným znakem je kritika egocentrického Západu. Shodují se také v cyklickém pojetí dějin, avšak S. P. Huntington připouští jejich zvrátitelnost – přestože je úpadek Západní civilizace pravděpodobný, nemusí být nutně nevyhnutelný.

Naproti tomu Francis Fukuyama, který považuje liberální demokracii za vrchol lidské evoluce, je představitelem pojetí civilizace v singuláru – jedna civilizaci dospěje

¹⁵⁴ Tamtéž (str. 388)

¹⁵⁵ Tamtéž (str. 389)

společného vrcholu, dospěje na konec dějin. Fukuyamovo pojetí je založeno na politické a ekonomické bázi, neopomíjí však ani kulturní rovinu. Autor je zastáncem nezvratitelných směřovaných dějin. Cyklické pojetí dějin připouští pouze v dobách před vznikem moderní přírodovědy, kdy docházelo ke vzniku a zániku civilizací, bez zanechání odkazu pro následující společnosti.

Není divu, že je Fukuyamovo dílo *Konec dějin a poslední člověk* považováno za protipól Huntingtonova *Střetu civilizací*. Přestože tito autoři předložili protichůdné teorie o tom, jak bude vypadat svět po studené válce, nalezneme i u nich společné znaky. F. Fukuyama například souhlasí s Huntingtonem, když tvrdí: „*Na mezinárodní scéně již zakrátko nebudou soupeřit ideologie – většina hospodářsky úspěšných států totiž bude organizována podle podobných zásad -, ale různé kultury.*“¹⁵⁶ Současně mají obdobný názor na Islámský svět, kdy pro F. Fukuyamu představuje Islámský svět překážku v procesu demokratizace světa a pro Huntingtona je jedním z hlavních soupeřů Západní civilizace.

Po teroristických útocích z 11. září 2001 se zdálo, že se Huntingtonova vize naplnila. Přesto F. Fukuyama dodnes tvrdí, že jsme opravdu na konci dějin, jelikož neexistuje jiná alternativa, která by ovládla světovou politiku než liberální demokracie. Přestože se dnes Huntingtonova teorie střetu civilizací jeví jako pravděpodobnější, dostává se jí i nadále kritiky. Například Tzvetan Todorov ve své knize nazvané *Strach z barbarů* tvrdí, že svět není tak jednoduchý, jak ho popisuje Huntington a nejde o náboženské války, nýbrž o pomstu islámu Americe za ponižování muslimských zemí – „*Jestliže chudinský dav v některých zemích třetího světa projevuje sympatie k bin Ládinovi, nedělá to proto, že by ho považoval za dobrého muslima, ale proto, že v něm vidí muže směle čelícího Západu.*“¹⁵⁷ Obě teorie jsou staré už téměř čtvrtstoletí, i dnes se však najde spousta jejich přívrženců a kritiků, dodnes rozpoutávají vášnivé diskuse.

¹⁵⁶ FUKUYAMA, Francis. *Konec dějin a poslední člověk*. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. (str. 228)

¹⁵⁷ TODOROV, Tzvetan. *Strach z barbarů: kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací*. Praha: Paseka, 2011. (str. 107)

7 Využití tématu ve výuce OV a ZSV

Jako budoucí pedagog se přikláním k využití tohoto tématu na středních školách v rámci předmětu Základy společenských věd, jelikož je toto téma vhodnější pro starší žáky. Při výběru vhodného zařazení budu vycházet z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia, konkrétně ze vzdělávací oblasti Člověk a společnost, která je realizována prostřednictvím vzdělávacích oborů Občanský a společenskovědní základ, Dějepis a Geografie.¹⁵⁸

První možné využití nabízí vzdělávací obsah Člověk a společnost, jehož součástí je učivo – společenská podstata člověka, které má za úkol seznámit žáky s významem začlenění jedince do sociálních vazeb. V rámci tohoto učiva bychom s žáky mohli zahájit diskusi o tom, že S. P. Huntington uvádí problém s asimilací uprchlíků, jako jednu z hrozeb Západního světa a zjistit jaký mají žáci na toto jeho tvrzení názor? Zda ví, jaké důsledky má migrační vlna, se kterými konkrétními uprchlíky se potýká Evropa, USA atd.

Dále bychom mohli toto téma využít v rámci vzdělávacího obsahu Občan ve státě, jehož náplní je učivo – stát, demokracie, lidská práva a ideologie. Zde se opět nabízí množství podnětných diskusí: Zda má F. Fukuyama pravdu, když tvrdí, že liberální demokracie je vrcholnou formou lidské vlády? Co si žáci myslí o Západním tlaku na „zbytek světa“ v otázce porušování lidských práv? Souhlasí s kritikou egocentrického Západu nebo se přiklání k myšlence pozápadnění? Výborná témata nejen pro diskusi, ale též pro metodu volného psaní, kdy poznatky žáků mohou být velice podnětné.

V neposlední řadě se nabízí zařazení tématu do vzdělávacího obsahu Mezinárodní vztahy, Globální svět, ať už do učiva o evropské integraci, mezinárodní spolupráci či procesu globalizace. Mohli bychom nadhodit myšlenku S. P. Huntingtona, že mezinárodní organizace sdružující státy jedné civilizace jsou úspěšnější než ty, které sdružují státy napříč celým světem. Zeptat se na rozdíl mezi regionálním a kulturním spojenectvím, jejich výhody a nevýhody.

¹⁵⁸ BALADA, Jan. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. (str. 38)

Posledním vzdělávacím obsahem je Úvod do filosofie a religionistiky, kde bychom ve výuce dějin filosofie, mohli u Hegela uvést, že je vlastně praprotcem teorie o konci dějin, že byl stěžejní inspirací F. Fukuyamy. Dále v rámci religionistiky, kdy by žáci měli být schopni rozlišovat významné náboženské systémy, můžeme uvést, že zásadní odlišnost křesťanství oproti islámu je spatřována v existenci právního řádu, ve vytlačení náboženství z veřejné sféry do soukromé a tím vlastně provázat religionistiku s politologií. Ukázat jim na tomto příkladu jaký vliv má náboženství na život v určité společnosti.

Obecně využitelný je Toynbeeho pohled na srozumitelné oblasti historického zkoumání – nelze v dějepise učit dějiny českého státu, bez poukázání na širší historické souvislosti (Nelze porozumět počínání Přemyslovců bez toho, aniž bychom něco věděli o Svaté říši římské), taktéž myšlenky filosofů je třeba předkládat s historickým kontextem apod. Toynbee se vlastně řídil pedagogickým principem soustavnosti a systematickosti, když odsuzoval západní historiky z jejich pojmání dějin jako dějin národních států.

8 Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo seznámit čtenáře se třemi různými koncepcemi pojetí dějin a civilizací autorů A. J. Toynbeeho, F. Fukuyamy a S. P. Huntingtona. Nalézt mezi nimi odlišné i společné znaky a navrhnout možnosti využití tématu ve výuce společenských věd.

V úvodu mé práce jsem se zaměřila na definování pojmu civilizace a různost jeho významu v singuláru a plurálu, kdy civilizace v singuláru bývá často spojována s pokrokem a určitým stupněm životní úrovně a je vnímána jako protiklad primitivních společností. Naopak civilizace v plurálu je oproštěna hodnotového soudu a slouží k porovnání různých společností, přičemž základními prvky, kterými se od sebe civilizace odlišují jsou kultura a náboženská tradice. Prvním předložená teorie je dílem britského historika A. J. Toynbeeho, který se ve svém díle *Studium dějin* pokusil nalézt srozumitelnější oblast historického zkoumání, než je národní stát. Tu našel v zástupci (společnosti) téhož druhu a následně na základě geografického a náboženského kritéria klasifikoval 21 zástupců téhož druhu, z toho 5 současných. S druhou uvedenou

konceptí přišel americký politolog F. Fukuyama, podle kterého se nacházíme na konci dějin, a to v důsledku dosažení nejvyšší formy lidské vlády – totiž liberální demokracie. Autor svou koncepci založil na myšlenkách Hegelových, především na jeho vztahu panství a rabství. Jde o optimistickou teorii, spočívající v pozápadnění světa, díky čemuž dosáhneme celosvětového míru. Autorem poslední teorie je S. P. Huntington, který naopak kritizuje egocentrický Západ a varuje ho před možným zánikem, právě v důsledku západního tlaku na „zbytek světa“ přijmout západní hodnoty a tradice. Podle Huntingtona nabývá svět po studené válce multipolárního rázu a hlavními aktéry světové politiky se stává osm civilizací, jejichž zlomové linie jsou největší hrozbou pro světový řád. Huntigton stejně jako Toynbee tvrdí, že s modernizací není nutné i pozápadnění, a oba varují Západ z jeho intervence do nezápadních zemí. Jsou zastánci cyklického pojetí dějin a pluralitního významu slova civilizace. Proti nim stojí F. Fukuyama, který naopak vyčítá Toynbeemu jeho cyklické pojetí, jelikož zastává názor o nezvratitelnosti směřovaných dějin. Přestože jsou teorie Fukuyamy a Huntigtona považovány za protikladné, lze u nich nalézt i společné znaky, a to především problematický vztah k islámskému světu a vidinu hrozby v kulturních rozdílech. Učivo společenských věd nabízí celou škálu možného využití tohoto tématu, ať už v rámci učiva o demokracii, ideologiích, lidských právech, mezinárodních vztazích či ve filosofii nebo religionistice.

Literatura a prameny

BALADA, Jan. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. ISBN 978-80-87000-11-3.

BÁRTA, Miroslav a Martin KOVÁŘ. Civilizace a dějiny: historie světa pohledem dvaceti českých vědců. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2301-8.

BÁRTA, Miroslav a Martin KOVÁŘ. Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur: minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2036-9.

BÁRTA, Miroslav a Tomáš TUREČEK. Kolaps neznamená konec. Praha: Vyšehrad, 2013. Rozhovory (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-392-4.

BRADNOVÁ, Hana. Encyklopedický slovník. Praha: Odeon, 1993. Klub čtenářů (Odeon). ISBN 80-207-0438-8

BRZEZINSKI, Zbigniew. Bez kontroly: chaos v předvečer 21.století. Praha: Victoria Publishing, 1993. ISBN 80-85605-83-X.

FERGUSON, Niall. Válka světa: dějiny věku nenávisti. Praha: Academia, 2008. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1650-8.

FUKUYAMA, Francis. Konec dějin a poslední člověk. Přeložil Michal PROKOP. Praha: Rybka Publishers, 2002. ISBN 80-86182-27-4.

GEIST, Bohumil. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1993. ISBN 80-85605-28-7.

HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu. V Praze: Rybka Publishers, 2001. ISBN 80-86182-49-5.

KURAS, Benjamin. Poslední naděje civilizace. Praha: Eminent, 2016. ISBN 978-80-7281-505-0.

SCRUTON, Roger. Západ a ti druzí: globalizace a teroristická hrozba. Druhé vydání. Přeložil Jiří OGROCKÝ. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 978-80-7485-101-8

ŠUBRT, Jiří a Jóhann Páll ÁRNASON, ed. Kultura, civilizace, světový systém. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1822-7

ŠUBRT, Jiří. Civilizační teorie Norberta Eliase. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-197-8.

TODOROV, Tzvetan. Strach z barbarů: kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací. Praha: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-111-5

TOFFLER, Alvin a Heidi TOFFLER. Nová civilizace: třetí vlna a její důsledky. Praha: Dokořán, 2001. Litera (Dokořán). ISBN 80-86569-00-4.

TOYNBEE, Arnold Joseph. Studium dějin. Přeložil Viktor FAKTOR. Praha: Práh, 1995. ISBN 80-85809-21-4.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Kristýna Owczarzyová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Problematika střetu civilizací a dějin v dílech A. J. Toynbeeho, F. Fukuyami a S. P. Huntingtona
Název v angličtině:	The issue of clash of civilizations and history in works of A. J. Toynbee, F. Fukuyama a S. P. Huntington
Anotace práce:	Teoreticky orientovaná diplomová práce přináší pohled na různorodé pojetí civilizací světoznámých autorů A. J. Toynbeeho, F. Fukuyamy a S. P. Huntingtona. Poukazuje na odlišnosti a hledá společné znaky jednotlivých teorií a snaží se posoudit jejich aktuálnost. Součástí práce je také využití tématu ve výuce.
Klíčová slova:	Civilizace, kultura, dějiny, náboženství, A. J. Toynbee, F. Fukuyama, S. P. Huntington
Anotace v angličtině:	Theoretically – oriented diploma thesis brings perspective on the diverse conceptions of civilizations of the world – renowned authors A. J. Toynbee, F. Fukuyama and S. P. Huntington. Points out the differences and common features of the individual theory is looking for and trying assess their topicality. Part of work is also the use of topic in education.
Klíčová slova v angličtině:	Civilizations, culture, history, religion, A. J. Toynbee, F. Fukuyama, S. P. Huntington
Přílohy vázané v práci:	CD ROM
Rozsah práce:	71
Jazyk práce:	Český jazyk

